

PEIKKO KAUPUNGISSA

Intertekstuaalinen luenta Johanna Sinisalon romaanista

Ennen päivänlaskua ei voi

Pro gradu

Jyväskylän yliopisto

TAIKU / Kirjallisuus

Kevät 2003

Mari Heinonen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Humanistinen tiedekunta
Laitos	Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos / Kirjallisuus
Tekijä	Heinonen, Mari Henriikka
Työn nimi	<i>Peikko kaupungissa. Intertekstuaalinen luenta Johanna Sinisalon romaanista Ennen päivänlaskua ei voi.</i>
Oppiaine	Kotimainen kirjallisuus
Työn laji	Pro gradu -tutkielma
Aika	Kevät 2003
Sivumäärä	74

TIIVISTELMÄ

Pro gradu –tutkielmani on intertekstuaalinen luenta Johanna Sinisalon romaanista *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000). Tutkimus on kuvaus lukutavasta, johon romaani on minut lukijana johdattanut. Aloitan sen Gérard Genetten kynnystekstien avulla, tekstien jotka toimivat varsinaisen tekstin kynnyksinä ja ympäristönä. Oma subjektiivinen luentani on esimerkki erilaisista luentatavoista, joita kirjallisuudentutkimus voi esittää.

Tutkimuksen lähtökohtana on peikko ja sen merkitys romaanissa. Miksi romaaniin on tuotu tällainen fiktiivinen olio? Tutkin peikkoa sanana, sen sivumerkitysten ja etymologian kautta. Peikko esiintyy itse tarinan lisäksi romaanin sitaateissa. Sitaaiteilla on jokin erityinen merkitys, koska ne eivät ole anonyymejä, vaan kirjoitettu näkyviin. Osa sitaateista on autenttisia lainauksia, osa osittain muunneltuja tai kokonaan fiktiivisiä.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on intertekstuaalisuuden teoria. Gérard Genetten lisäksi tukeudun Julia Kristevan, Mihail Bahtinin ja Roland Barthesin ajatteluun. Intertekstuaalisuudessa painotetaan tekstien välille syntyvää dialogia, johon osallistuvat kirjoittava subjekti, vastaanottaja, sekä ulkopuoliset tekstit ja kulttuurikonteksti. Näiden elementtien avulla tutkimuskohteen syvempi merkitys on mahdollista nostaa esiin.

Sitaattien lisäksi tutkin romaanin henkilöhahmojen nimien intertekstuaalisuutta, tekstistä havaittavissa olevia erilaisia implisiittisiä vihjeitä sekä mm. kirjailijan kommentteja romaanistaan. Peikko ja sitaatit kietoutuvat tutkimuksessani yhteen: sitaatit ovat samalla tutkielma peikon mytologiasta. Sitaatit todellistavat peikon ja tekevät siitä uskottavan. Todellistaminen saa peikon toimimaan vieraannuttavana efektinä, jolloin romaanin teemat nousevat selkeinä esiin. Peikko johdattaa tarkastelemaan toiseutta, vierauden ja outouden tematiikkaa, joka on myös oma intertekstuaalinen kerroksensa. Toiseuden teemaa tarkastellaan peikon lisäksi mm. marginaalisten ihmisryhmien kautta. Lisäksi sitaatit vihjaavat juonen tuleviin tapahtumiin, ja toimivat avaimina laajaan intertekstuaaliseen kenttään. Ne kuvaavat ihmisen tiedonhakuprosessia, jota myös romaani kuvaa fragmentaarisella rakenteellaan. Sitaatit liittävät romaanin kaunokirjallisuutemme kaanoniin ja tällöin muunneltujen sitaattien tarkoituksena on rakentaa vaihtoehtohistoria eli historia, joka muuntaa tunnettua historiaa.

Tutkimuksen avainsanat: intertekstuaalisuus, kynnysteksti, lukutapa, toiseus, vieraannuttamisefekti
Mihail Bahtin, Roland Barthes, Bertolt Brecht, Gérard Genette, Julia Kristeva, Emmanuel Levinas, Paul Ricoeur

Sisällysluettelo

1. PEIKKOTARINAN KEHYKSET.....	3
1.1 Kannot kertovat.....	3
1.2 Intertekstuaalisuudesta.....	8
2. ELÄMÄÄ PÄIVÄNVALON ULKOPUOLELLA.....	13
2.1 Romanin nimi ja lukujen otsikoinnit..	13
2.2 Nimien intertekstuaalisuus.....	17
3. ONKO PEIKKOJA OLEMASSA.....	26
3.1 Tiedonhaku.....	26
3.2 Fiktio todellistuminen.....	32
4. PAHA JA PELOTTAVA PEIKKO.....	35
4.1 Peikko ja sen määritykset.....	35
4.2 Peikkous toiseutena.....	41
5. ENKELIN SIIVET.....	52
5.1 Sitaatit.....	52
5.2 Vaihtoehto historialle.....	63
7. PÄÄTÄNTÖ.....	66
LÄHTEET.....	70

- Oletko sinä nähnyt ihmisen? kysyi Illusia eräänä päivänä Pessiltä.
- Olen, kerran olen nähnyt ihmisen, vastasi Pessi.
- Minkälainen hän oli? jatkoi Illusia kysymystään.
- Hän muistutti suuresti sinua ja minua, sanoi Pessi. - Mutta minä en katsonut häneen pitempään.
- Minkä vuoksi? uteli Illusia.
- Hän oli niin suuri. Näin hänet tuolla hiekkakuoppakankaalla, jossa linnut kylpevät. Kanervat juuri kukkivat, sinisiipiperhoset imivät kaikessa rauhassa niistä mettä, kun yht'äkkiä seisoin vastatusten ihmisen kanssa. Silloin minä säikähdin.
- Miksi sinä säikähdit?
- Hän katsoi suoraan minun silmiini ja niistä virtasi pelko minuun.

Yrjö Kokko: Pessi ja Illusia, 1944, 125

1. PEIKKOTARINAN KEHYKSET

1.1 Kannet kertovat

Kun otan romaanin *Ennen päivänlaskua ei voi* käteeni, huomioni kiinnittyy kansikuvaan, jossa etualalla on hahmo, josta en oikein tiedä mikä se on. Tumma hahmo muistuttaa olemukseltaan ihmistä, mutta kasvojen tilalla on valosta ja varjosta muodostuva alue, jonka piirteitä en voi tarkemmin erottaa. Hahmon päässä on kuin tummat pörröiset hiukset tai karvapeite ja selässään sillä on valkoiset siivet kuin enkelillä. Kuvan tausta muodostuu samanlaisista valon ja varjon vaihteluista kuin hahmon kasvoinkin, väri muuttuu kirkkaasta valkoisesta valosta oranssin ja ruskean eri sävyjen kautta mustaan. Tarkemmin katsoen taustan ja kirjan selkämyksessä on kuvan päällä tekstiä. Tekstiä ei voi lukea kokonaan, se on katkeilevaa ja osittaista, mutta selviää, että siinä on katkelmia määritelmästä, joka kuvaa kissa-apinoiden sukua, peikkoa ja peikon ulkonäköä. Romaanin tekijän nimi on kirjoitettu siten, että etunimi Johanna on kaunokirjoitusfontilla ja sukunimi Sinisalo toisenlaisella, erikoisella fontilla,

joka ikään kuin hypähtää katselijan silmille. Romaanin nimi *Ennen päivänlaskua ei voi*¹ on puolestaan fontilla, jossa kirjaimet muodostuvat pisteistä. Pisteistä rakentuva kirjasyntyli viittaa tietokoneeseen tai sen tulosteeseen. Takakannessa on teksti joka kuuluu seuraavasti:

Nuori valokuvaaja Mikael löytää kotitalonsa takapihalta jotakin, mitä hän ei ole elässään nähnyt, mutta minkä hän tietää saman tien haluavansa omakseen. Hetkeäkään epäröimättä hän ottaa hoiviinsa öisen metsänpeikon, kansantaruista tutun salaperäisen olennon.

Hänen ja peikon välille solmiutuu maagisen tiivis suhde, joka saattaa vähitellen sijoiltaan koko elämän. Jos hän olikin aluksi kuvitellut voivansa *vangita palan villiä luontoa* luokseen, joutuu hän pian toteamaan *jääneensä itse vangiksi*. Eikä hän tiedä elävänsä hetkeä, jolloin *alistettu luonto on juuri iskemäisillään takaisin*.

Yhdistellen ikivanhaa mytologiaa ja uusinta luonnontiedettä Johanna Sinisalo maalaa hurjan ja oudolla tavalla puoleensavetävän *vaihtoehtohistorian*, joka jää kihelmöimään lukijan mieleen vielä pitkään jälkeensä. *Ihmisen ja eläimen, kulttuurin ja luonnon, modernin maailman ja tarunhoitoisten muinaisaikojen rajat* liukuvat tavalla, joka pelottaa ja kutkuttaa – pakottaa meidät katsomaan uusin silmin itseämme ja ympäröivää todellisuutta. (kursivointi oma)

Sen lisäksi, että takakannen teksti kertoo pääpiirteittäin romaanin juonen, se antaa minulle selvät ohjeet, kuinka lähestyä romaania. *Vaihtoehtohistoria*² viittaa genreen ja vastakohtaparit ihminen - eläin, kulttuuri – luonto, moderni maailma – tarunhoitoiset muinaisaajat, joita tekstissä luetellaan, antavat vihjeitä siitä, mihin kiinnittää romaanissa huomiota. Lisäksi teksti vihjaa romaanin teemoihin ”villin luonnon vangiksi jäämisellä” sekä sillä, että ”alistettu luonto on iskemäisillään takaisin”.

Gérard Genette puhuu intertekstuaalisuuden³ teoriassaan hypertekstuaalisuudesta ja paratekstuaalisuudesta (paratexts). Ne viittaavat kynnysteksteihin, jotka toimivat varsinaisen tekstin kynnyksinä ja ympäristönä. (Genette 1987, 7-11.) Kynnysteksteillä Genette tarkoittaa erilaisia kontekstia, lukuympäristöä luovia elementtejä, jotka muodostavat omalta osaltaan

¹ Tästä eteenpäin käytän romaanin nimestä lyhennettä EPEV.

² *Vaihtoehtohistoria* on tarinatyyppi, jossa kirjailija on muuttanut jotain tunnettua historiallista tosiseikkaa. (Sisättö/ HS, 2.5. 2001)

³ Intertekstuaalisuus eli tekstienvälisyys on tekstin vaikuttamista toiseen tekstiin (mm. Kristeva 1993, 21).

tulkintakehystä ja auttavat lukijaa lukemaan tai tulkitsijaa tulkitsemaan romaania. Näitä kynnystekstejä ovat mm. tekijän nimi, otsikoinnit, omistukset, motot, esipuheet ja johdannot. Varsinainen teksti on siis riisuttu teksti, johon eivät kuulu väliotsikotkaan. Löyhemmin tekstiin sidoksissa olevia paratekstejä ovat epitekstit kuten esitetyt arvostelut, käsikirjoitukset ja luonnokset sekä biografinen materiaali kuten esimerkiksi kirjailijan omat kommentit. Genette tähdentää tässä kohden sitä, että lähtökohtana tutkimukselle on aina itse teksti. (Genette 1987, 12.) Paratestit ovat relevantteja vain sikäli kuin ne valaisevat teosta ja sen merkitystä. Genette erottaa vielä peritekstit eli kustannustekniset ratkaisut, jotka vaikuttavat tekstin ilmiäsuun ja sitä kautta myös tekstin vastaanottoon.

Avaan kirjan. Kirjan sisällyksessä kohtaan Johanna Sinisalón valokuvan. Kuvan alapuolella on teksti, jossa lukee:

Johanna Sinisalolla (s. 1958) on näyttävä ura⁴ yhtenä johtavista suomalaisista science fiction- ja fantasianovellisteista: hänellä on tilillään mm. kuusi arvostettua Atarox⁵-palkintoa vuoden parhaasta suomalaisesta sf-novellista. Ennen päivänlaskua ei voi on hänen esikoisromaaninsa.

Sisällyksen teksti vihjaa science fictioniin ja fantasiakirjallisuuteen. Ne muodostavat mielikuvia tarkoin teknisin yksityiskohdin varustetuista avaruusmatkoista ja keskiaikaan sijoittuvista lohikäärmeisikkailuista. Suhtaudun romaaniin epäillen. Jatkan kuitenkin eteenpäin. Minua kiinnostaa Finlandia-palkinnon saanut romaani, jonka valitsi Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Auli Viikari. Finlandia-palkintopuheessaan hän toteaa EPEV:n olevan ”niin rikas romaani, että harvoin näkee”. Viikarin mielestä EPEV:n lukemisesta seuraa ”vissi humaus” ja ”maailma jäsentyy uudestaan” (Nikula 5.12.2000, 21) Nämä sanat mielessäni jatkan kirjaan tutustumista. Ennen varsinaista tekstiä romaanissa on omistuskirjoitus:

⁴ Sinisalo toimii myös käsikirjoittajana televisiolle sekä kolumnistina eri lehdissä.

⁵ Turun Science Fiction seura on jakanut vuodesta 1983 saakka edellisvuoden parhaalle kotimaiselle tieteis- tai fantasianovellille palkinnon. Vuonna 1984 se nimettiin Atarox palkinnoksi Outsiderin (Aarne Haapakoski) 1940-luvulla luoman robottihahmon mukaan. Palkinnosta äänestävät maamme sf-seurojen hallitukset ja mukana on myös yleisöäänestys. (Uusitalo 1990, 251.) Huom. EPEV:n kannen sisällyksessä oleva kirjoitusvirhe, Atarox (Sinisalo 3.4.2002)

*Hannulle, Markulle, Petrille ja Tonille
jotka olivat siellä*

Mietin, keitä nämä henkilöt ovat. Omistuskirjoitus viittaa johonkin paikkaan... kenties henkilöt ovat olleet jossakin, jossa he ovat törmänneet peikkoon? Omin avuin on vaikeaa päätellä, mitä omistuskirjoitus tarkoittaa. Pelkät etunimet voivat kertoa miltei mitä tahansa. Kysyn asiaa kirjailijalta itseltään. Sinisalo kertoo kiittävänsä omistuskirjoituksella nimettyjä henkilöitä⁶ EPEV:n ideasta. Samalla omistuskirjoitus viittaa Petri Hiltusen sarjakuva-albumiin *Ontot Kukkulat*, joka myös käsittelee peikkoja. (Sinisalo, sähköpostiviesti 9.1.2002.)

Alan lukea. Juoni etenee vauhdikkaasti temmaten minut mukaansa. Tarina on kiehtova ja jännittävä. Luen romaanin miltei samalta istumalta loppuun haluten tietää, kuinka siinä käy. Juoni etenee kronologisesti siten, että tarinan kertojina toimivat romaanin keskeiset henkilöt, jotka kertovat tapahtumia omista näkökulmistaan. Kertomuksen kronologian rikkoo vain muutama viitteellinen takauma. Näiden takaumien tarkoituksena on lähinnä valaista päähenkilö Mikaelin taustaa sekä Mikaelin alakerrassa asuvan postitse tilatun filippiiniläisvaimon Palomitan menneisyyttä. Eri henkilöiden toimiessa kertojina muodostuu henkilöiden näkökulma romaanin tapahtumiin, peikkoon ja teemoihin.

Ensimmäisellä lukukerralla keskityn itse tarinaan. Minua hieman häiritsee romaanin katkelmallisuus. Romaani koostuu viidestä luvusta, jotka on jaettu jaksoihin. Katkelmat ovat vuorotellen tarinaa ja sitaatteja⁷. Kertoja ilmoitetaan aina uuden katkelman alussa, esim. ENKELI, MARTES jne. Sitaatti puolestaan ilmaistaan otsikolla tai lähdeviitteellä, esim. IIVAR KEMPPINEN: SUOMALAINEN MYTOLOGIA, 1960. (EPEV, 24) Kappaleiden pituus vaihtelee muutamasta rivistä tai lauseesta muutama siveen. Lainattua materiaalia on tuotu kirjaan runsaasti. Luen sitaatit huolimattomasti, enkä osaa

⁶ Sarjakuvataiteilija Hannu Mänttari, copywriter Markku Uusitalo, sarjakuvataiteilija Petri Hiltunen sekä toimittaja Toni Jerrman.

⁷ Sitaateiksi kutsun kaikkia niitä tekstejä, jotka on kollaasinomaisesti liimattu tekstiin eli jotka eivät varsinaisesti ole itse tarinaa. Kollaasi tarkoittaa Otavan Uuden sivistyssanakirjan (1991, 338) mukaan taideteoksen luomista sommittelemalla ja liimaamalla yhteen eri materiaaleja ja esineitä, usein sanomalehden ja kankaanpalasia ym. Menetelmää käyttivät ensi kerran kuvataiteilijat Braque ja Picasso n. vuonna 1910.

aina yhdistää niitä itse tarinaan. Koen sitaatit välillä kirjalliseksi kikkailuksi, oppineisuuden osoitukseksi.

Toisella lukukerralla luen hitaammin ja huolellisemmin. Jo ensimmäisellä lukukerralla peikko nousee etualalle. Mikä peikko oikein on? Miksi romaanissa on juuri peikko, toisaalta eläin, toisaalta hyvin ihmismäinen, kuitenkin fiktiivinen olento. Uskottava se EPEV:ssä on, miltei odotan lämpimänä syysiltana näkeväni ulkovarastomme takana lehtikasassa vilahduksen peikosta. Nauran itselleni, mutta tunnelma on maaginen.

Tarinassa peikko ottaa pääosan Mikaelin elämässä, mutta huomaan sen hallitsevan myös sitaatteja. Sitaatit ovat otteita peikkoja, hiisiä, maahisia ja menninkäisiä käsittelevästä kauno- ja tietokirjallisuudesta, saduista, myyteistä ja legendoista sekä tieteellisistä teksteistä, lehtiartikkeleista ja Internet-dokumenteista. Sitaattien kautta romaani on samalla tutkielma peikon suomalaisesta mytologiasta. Otan esiin *Tuntemattoman sotilaan* ja etsin siitä peikkoa. En löydä sitä. Tarkempi tarkastelu osoittaaakin, että romaanissa osa sitaateista on kirjoitettu esiin sellaisenaan, osaa muutettu. Esimerkiksi joihinkin lainauksiin on lisätty peikko sinne, missä sitä ei oikeasti ole. Aitojen lähteiden seassa on myös fiktiivisiä artikkeleita.

Olen kuin Mikael, haen tietoa peikosta kirjallisuudesta, Internetistä ja lehdistä. Tutustun niin kaunokirjallisuuteen ja runouteen kuin kansanperinteeseen ja uskontotieteeseenkin. Luen satuja ja lastenkirjoja. Etsin tietoa myös Johanna Sinisalosta. Erilaiset lehtiartikkelit kiinnittävät huomioni. Finlandia -palkinnon voittaja on näkyvästi esillä niin sanomalehdistössä kuin naistenlehdissäkin.

Sinisalo ja hänen romaaninsa yhdistetään jatkuvasti science fictioniin ja fantasiaan. Yritän tutustua tähän minulle outoon maailmaan. Luen niin J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten herrasta* -trilogian kuin EPEV:ssäkin mainitun Strugatskien *Stalkerin*. Maailma ei avaudu minulle. Koetan perehtyä yleisesityksiin lajityypistä. En osaa sijoittaa EPEV:tä mihinkään kategoriaan. Lopulta otan yhteyttä kirjailijaan. Lajityyppitiedusteluun hän vastaa minulle näin: ”Jos oikein tarkkoja ollaan, kirjani ei ole lainkaan fantasiaa. Kaikki mitä siinä tapahtuu, on luonnontieteellisesti selitettyä. Peikko ei kirjassani ole mitään muuta kuin eläinlaji, jolla on biologinen evoluutio, se ei ole fantasiakirjan puhuva ja aarteita kahmiva ja

neitsyitä ahmiva lohikäärme, joita on aina ollut ja joita ei mitenkään selitetä.” (Sinisalo, sähköpostiviesti 3.4. 2002)

Sekä Sinisalon aiempi kirjallinen tuotanto, että hänestä kirjoitetut lehtiartikkelit viittaavat fantasiaan ja science fictioniin. Lisäksi meneillään on fantasiakirjallisuuden nousukausi; Tolkienin tuotantoa myydään jouluna 2001 enemmän kuin koskaan. EPEV:tä ei ole pakko liittää tähän kehykseen. Kirjoittajansa esikoisromaanina sen ei tarvitse automaattisesti jatkaa samaa genreä kuin mitä aiempi tuotanto on ollut. Niinpä perehdyn romaaniin sen itsensä kautta, annan EPEV:n johdattaa minua tutkimuksessani eteenpäin.

1.2 Intertekstuaalisuudesta

Tutkimukseni aloitan peikosta. Mikä peikko on ja miksi romaanissa on tällainen fiktiivinen olento? Mikä sen merkitys romaanin kokonaismerkityksen kannalta on? Tutkin peikkoa sanana, sen sivumerkitysten ja etymologian avulla. Edetessäni tutkin myös sitä, miten EPEV koettaa tehdä peikosta uskottavan.

Peikko johdattaa minut tutkimaan sitaatteja. Lähdän liikkeelle ajatuksesta, että EPEV:ssä lainauksilla on jokin erityinen merkitys, koska ne eivät ole anonyymejä, vaan ne on kirjoitettu lähdetietoiseen näkyviin. Huomaan, että joihinkin niistä, joissa peikkoa ei alun perin ole, se on lisätty. Miksi näin on tehty? Sitaattien tarkempi tarkastelu paljastaa, että osa niistä on autenttisia lainauksia, osa osittain muunneltuja ja osa kokonaan fiktiivisiä. Mikä niiden tehtävä romaanissa on? Miksi lainattua materiaalia on tuotu romaaniin niin runsaasti?

Sitaattien lisäksi romaani tuo esiin toisia tekstejä implisiittisesti viittaamalla esimerkiksi nimellä (Arkadi ja Boris Strugatski: *Stalker*) tai teeman tasolla (Peter Høeg: *Nainen ja apina*). Analogiasuhteen muodostaa Yrjö Kokon saturomaanin *Pessi ja Illusia* juonen tapahtumien, henkilöiden nimien ja luonteenpiirteiden sekä monien eri viittausten kautta.

Peikon, sitaattien ja implisiittisten tekstien analysoinnin avulla pyrin avaamaan ja selvittämään romaanin viestiä. Mitä EPEV haluaa sanoa? Mitkä ovat sen spesifit teemat?

EPEV:n fragmentaarinen ja kollaasimainen rakenne sekä käytetyt sitaatit johdattavat käyttämään intertekstuaalista lukutapaa. EPEV:n kollaasimaisuus muodostuu itse tarinasta ja siihen yhdistetyistä sitaateista eli katkelmista, lainauksista ja alluusioista⁸. Romaanin olennainen tematiikka avautuu sen fragmentaarisuuden kautta. Intertekstuaaliset kerrokset tuovat esiin romaanin merkityksen.

Intertekstuaalisuus eli tekstien välisten suhteiden korostaminen (Lyytikäinen 1991, 144) on nykyisessä kirjallisuudentutkimuksessa laaja ja moninainen käsite, jonka alle on kerääntynyt lukuisa joukko erilaisia suuntia ja sovelluksia. Intertekstuaalisen kirjallisuudentutkimuksen perusajatus on, että kaunokirjalliset tekstit saavat merkityksensä suhteessa toisiin teksteihin ja erilaisiin merkkijärjestelmiin.

Intertekstuaalisuus-termi (intertextualité) on lähtöisin Julia Kristevalta, joka käytti sitä Mihail Bahtinia käsittelevässä esseessään *Sana, dialogi ja romaani*⁹ (Kristeva 1993, 21-50 ja 1969/1980, 64-66). Kristevan termin taustalla on Mihail Bahtinin ajatus siitä, että ”kirjallinen sana on tekstuaalisten pintojen kohtaauspaikka, monien kirjoitusten dialogi” (Bahtin 1991, 71). Kristevan mukaan tähän dialogiin osallistuvat kirjoittava subjekti, vastaanottaja sekä ulkopuoliset tekstit¹⁰ ja kulttuurikonteksti. Dialogia käydään näin ”sekä horisontaalilla tasolla eli kirjoittavan subjektin ja vastaanottajan välillä että vertikaalisessa suunnassa, jolloin kommunikaatio suuntautuu kohti edeltävää tai samanaikaista kirjallista perinnettä” (Kristeva 1993, 23). Näin ”jokainen teksti rakentuu sitaattien mosaiikkina, jokainen teksti on imenyt itseensä toisia tekstejä ja jokainen teksti on muunnos toisista teksteistä” (ibid). Kirjallisuus on siis aina tekstien välistä dialogia. Uusi teos ei koskaan synny tyhjästä, vaan se on repliikki edeltävien teosten aloittamassa vuoropuhelussa. (Ibid).

Mihail Bahtin puhuu ”kielellisestä kirjavuudesta” (Bahtin 1979, 152). Se on käsite, joka myöhemmässä Bahtinin tuotannossa (vrt. esim. Bahtin 1991, 20-21

⁸ Allusio eli viittaus, vihje.

⁹ Essee on julkaistu alun perin Critique- julkaisussa (s.239) vuonna 1967 nimellä ”*Bakhtine, le mot, le dialogue, et le roman*”.

¹⁰ Tekstin käsitteen kohdalla täsmennän, että teksti on paljon muutakin kuin sanoja paperilla.

Nykyisen kirjallisuudentutkimuksen käsitystä seuraten käsitän tekstinä myös mm elokuvan, kuvan, televisiotekstin, mainoksen jne. eli periaatteessa kaiken ihmisen luoman kulttuurisen viestinnän. (vrt. esim. Lehtonen 1996, 112, 188-190, ja 1998, 78)

ja 57-63) muuttuu polyfonian (moniäänisyys) käsitteeksi. Se ilmenee romaanissa monen äänen kuulumisena yhtä aikaa. On sankarin sana, tekijän sana, kertojan sana, muiden henkilöiden sana ja kaikki nämä sanat sulautuvat tekstissä toisiinsa, kuuluvat toistensa alta ja takaa ja muodostavat yhdessä sanotun merkityksen. (Ibid.) Myös esimerkiksi parodiat ja muut tekstit kuten otteet eri kirjallisuuden lajeista rakentavat polyfoniaa ja toimivat dialogisena taustana, johon sana käyttö peilautuu. Jotta romaani kaikessa polyfonisuudessaan olisi uskottava ja jotta sen lukija kuuntelisi kaikkia näitä ääniä, on sekä juoni, miljöö että henkilögalleria sosiaalisesti ja historiallisesti konkretisoituja. Tällöin lukija saavuttaa mimeettisen illuusion kautta tunnun todellisuudesta, joka puolestaan mahdollistaa sen, että sana, kieli – ja romaani yleensä - on mielekäs. (Bahtin 1979, 184-185.) Bahtin korostaa kaksiaäänisyyttä ja kaksikielisyyttä (Bahtin 1979, 169). Tavallisen puheen lisäksi jokaisessa puheaktissa ikään kuin toinen ääni taustalla kertoo omaa tarinaansa tai omaa merkitystään. Tämä toinen ääni on Bahtinin termistössä vieras sana. (Bahtin 1979, 157 ja 160.) Siinä jonkun muun ääni puhuu. Konteksti luo dialogisen taustan sanalle, eli sana on dialogissa kontekstin kanssa. Sanoja voidaan esittää uudella tavalla esim. lainaamalla, parodioimalla tai suoranaisesti vääristelemällä. Tämä sanallinen ja tyyllinen muotoilu muuttaa aina sanan alkuperäistä merkitystä. (Bahtin 1979, 168.)

Jo edellä mainittu Gérard Genette¹¹ tarkastelee intertekstuaalisuutta semiotiikan ja lingvistiikan sijaan poetiikan kannalta ja korostaa teoskokonaisuuksia.¹² Genetten terminologia poikkeaa mm. Kristevan terminologiasta. Genette nimittää tekstien välisten suhteiden koko aluetta transtekstuaalisuudeksi. ”Rajoitetusta kahden tai useamman tekstin rinnakkaisesta läsnäolosta jonkun tekstin puitteissa hän käyttää termiä intertekstuaalisuus ja esittää sen lajeiksi sitaatit, viittaukset ja plagiaatit” (Lyytikäinen 1991, 146, Genette

¹¹ Teoksessaan *Palimpsestes* (1982) Genette hahmottelee ongelmaa diakronisesti eli kiinnittää huomion tekstien kerrostuneisuuteen, siihen miten toisen tekstin läpi näkyy siihen vaikuttanut edeltävä teksti. Myöhemmässä teoksessaan *Seuils* (1987) Genette tarkastelee aputekstejä eli kynnystekstejä, jotka ympäröivät teosta tai itse teoksessa sen varsinaista tekstiä ja jotka määräävät lukijan tulkintaa teoksesta. (Lyytikäinen 1991, 145)

¹² Pirjo Lyytikäinen valaisee kattavasti Genetten teoriaa artikkelissaan ”Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gerard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus” Auli Viikarin toimittamassa teoksessa *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia* 1991, 145-179.

1982, 8). Tämän paikallisen intertekstuaalisuuden Genette liittyy Kristevan tapaan käsittää intertekstuaalisuus (ibid).

Metatekstuaalisuudeksi Genette nimittää tekstin kommentoivaa suhdetta toiseen tekstiin. Tällöin myöhempi teksti puhuu aiemmasta tekstistä. (Genette 1982, 15.) Arkkitekstuaalisuutta tekstissä ilmentävät kaikki ne tekstin piirteet, jotka edustavat yleisiä, monille teksteille yhteisiä tyyppiominaisuuksia Kyse on lajimallien, kerrontamallien ja vastaavien abstraktioiden kautta syntyvistä suhteista. (Ibid.) Lisäksi Genette jakaa intertekstuaalisuuden¹³ hypertekstuaalisuudeksi ja paratekstuaalisuudeksi (paratexts), joista on edellä jo ollut puhetta. (Ks.s. 4.)

Roland Barthesin teoriassa intertekstuaalisuus liittyy Julia Kristevan esittämään kuvaukseen tekstistä. Siinä ”teksti syntyy edeltävien ja synkronisten ilmaisujen lomittuessa kommunikatiiviseen puheeseen” (Barthes 1993, 114). Intertekstuaalisuuden kautta teksti laajenee koskettamaan muita diskursseja ja muuttuu polyfoniseksi (vrt. Bahtin, 1991, 21), jolloin tekstissä kuuluu toisten tekstien ääniä. Yhteys voi kumota kronologisen järjestyksen: ”ei ainoastaan nykyhetkessä luettavaan teokseen sekoitu aiemmin luetun ääni, vaan myös vanhan teoksen merkitykset lähtevät liikkeelle nykyhetkessä luetun avulla” (Barthes 1993, 114).

Barthesin mukaan intertekstuaalisuus on jokaisen tekstin edellytys: kaikki tekstit muodostuvat anonyymeistä lainauksista ja viittauksista. Ei ole olemassa aikaa tai paikkaa ennen kieltä¹⁴ ja kulttuuria. Kaikki on siis tavallaan jo kirjoitettu: uudet tekstit voivat luoda merkityksiä vain kulttuurissa vallitsevien koodien avulla. Tilanteen tiedostava kirjailija ei siten voi olettaa luovansa mitään täysin uutta. ”Kirjailijalla on valta vain jäljitellä jo jotain tehtyä /--/ kirjailija voi vain sekoittaa kirjoituksia /--/ ”. (Barthes 1993, 115)

¹³ Genette käyttää intertekstuaalisten suhteiden metaforana palimpsestia. Se on pergamentti tai papyrus, josta entinen kirjoitus on poistettu ja uusi kirjoitettu tilalle (Otavan uusi sivistyssanakirja 1991, 458).

¹⁴ Kaiken kielenkäytön voi ajatella väistämättä olevan intertekstuaalista useasta eri syystä. Ensinnäkin yksilöt eivät keksi kieltä, vaan kieli edeltää yksilöitä. Toiseksi merkityksellistämistä ei voisi olla ilman ennalta olemassa olevia muotoja, konventioita ja koodeja. Niinpä intertekstuaalisuuden käsitteen voi ajatella viittaavan siihen, kuinka tekstien väliset suhteet ovat järjestyneet luettaessa jotakin tekstiä tietyissä oloissa. (Montgomery et al 1992, 164)

Intertekstuaalisuuden kautta ”puhuvat kulttuurin tekstien anonyymit äänet” (Veivo 1995, 65). Yksittäinen teksti muodostuu kudoksen tavoin kulttuurin eri alueilta tulevista tunnistamattomista, alkuperältään epävarmoista sitaateista ja lainauksista. Kohtaaminen ei kuitenkaan tapahdu tekijässä vaan lukijassa. Lukijasta tulee näin merkityksen muodostuksen aktiivinen osanottaja. (Ibid.)

Intertekstuaalisuuden teoriassa korostetaan sitä, että yhtäkään tekstiä ei voi koskaan lukea muuta kuin suhteessa toisiin teksteihin (Worton & Still 1991, 1). Kirjoittajat ovat aina tekstien lukijoita ennen omaa kirjoittamistaan. Tämän vuoksi tekstit ovat aina täynnä viittauksia toisiin teksteihin, samoin kuin lainauksia ja vaikutteita toisista teksteistä. Lisäksi tekstit ovat saatavilla vain lukemisen välityksellä. Se, mitä luettaessa tuotetaan, on kaikkien lukijan luentaansa tuomien muiden tekstien vaikutuksen alaisia. (Fiske 1987, 108.) Kyse ei ole välttämättä tekstien sisältämisestä suorista viittauksista toisiin teksteihin. Intertekstuaalinen tietämys ohjaa käyttämään tekstejä tietyillä tavoilla, lukemaan niihin tiettyjä merkityksiä. Kuten australialainen kirjallisuuden tutkija John Frow huomauttaa, ”keskeistä tässä ei ole tietyn intertekstuaalisen lähteen tunnistaminen, vaan sen jäljittäminen, mihin yleisempiin diskursiivisiin rakenteisiin (genreihin, diskursiivisiin muodostumiin tai ideologioihin) teksti kuuluu” (Frow 1990, 46).

Kärjistetyimmillään voidaan ajatella, että nykyaikana ”myös kirjallisuuskäsitys on toinen, sillä intertekstuaalisuuden ajatuksen takaa tapaa usein näkemyksen, että kirjallisuus syntyy kirjallisuudesta paralleelien, lainojen, alluusioiden ja parodian avulla” (Lahdelma 1982, 106).

2. ELÄMÄÄ PÄIVÄNVALON ULKOPUOLELLA

2.1 Romaanin nimi ja lukujen otsikoinnit

Romaanin nimi *Ennen päivänlaskua ei voi* on merkittävä kynnysteksti, sillä se viittaa suoraan Reino Helismaan lauluun *Päivänsäde ja menninkäinen*:

PÄIVÄNSÄDE JA MENNINKÄINEN

Aurinko kun päätti retken,
siskoistaan jäi jälkeen hetken
päivänsäde viimeinen.
Hämärä jo metsään hiipi,
päivänsäde kultasiipi
juuri aikoi lentää eestä sen,
kun menninkäisen pienen
näki vastaantulevan;
se juuri oli noussut luolastaan.
Kas, menninkäinen *ennen päivänlaskua ei voi*
milloinkaan elää päällä maan.

Katselivat toisiansa –
menninkäinen rinnassansa
tunsi kummaa leiskuntaa.
Sanoi: poltat silmiäni,
mut en ole eläissäni
nähty mitään yhtä ihanaa!
Ei haittaa vaikka *loisteesi mun sokeaksi saa* –
on pimeässä hyvä asustaa.
Käy kanssani niin kotiluolaan
näytän sulle tien
ja sinut armaakseni vien.

Säde vastas: Peikko kulta,
pimeys vie hengen multa,
enkä toivo kuolemaa.
Pois mun täytyy heti mennä
ellen kohta valoon ennä
niin en hetkeäkään elää saa.
Niin lähti kaunis päivänsäde mutta vieläkin,
kun menninkäinen yksin tallustaa,
hän mieltii, miksi toinen täällä valon lapsi on
ja toinen yötä rakastaa.
(säv. ja sanat Reino Helismaa, kursivointi oma)

Laulun nimi viittaa päivänsäteellä Mikaeliin eli Enkeliin ja menninkäisellä Mikaelin Pessiksi nimeämään peikkoon. Mikael symboloi enkeliä eli hyvää, kaunista, tuttua ja turvallista. Enkeli edustaa valoa, kauneutta, maailmaa missä me elämme, tuttuutta ja minuutta. Näin luodaan vastakohta kaikelle, mitä peikko edustaa, sillä Pessi taas tulee jostakin olevan tuolta puolen, vuoren piilosta, metsän kätköstä. Se on pelottava, uhkaava ja edustaa päivänsäteen eli Enkelin vastakohtia: pimeyttä, rumuutta, vierasta maailmaa, josta ei voi olla varma, onko se edes olemassa.

Nimi *Ennen päivänlaskua ei voi* koskee sekä homoja, että peikkoja ja osoittaa analogiasuhteen näiden välillä: molemmat heräävät henkiin vasta pimeään tultua. Molemmat ovat vieraita, outoja ja siksi pelottavia. Henkilöt miettivät itsekin tarinassa omaa homoseksuaalisuuttaan pimeän ja valon symboliikan avulla:

/--/ minun haaveistani ja haluistani, jotka eivät kestä päivänvaloa. (EPEV, 9)

Kaikki on ollut juuri sitä: mielikuvitusta joka ei kestä päivänvaloa. (EPEV, 13)

/--/ eikä koskaan tarvitse miettiä voiko lähteä ulos ennen pimeää. (EPEV, 108)

Tarinassa henkilöiden kautta suodattava näkökulma on homoseksuaalien ja he tiedostavat oman suhteensa ulkomaailmaan. He ymmärtävät pysyä piilossa. Peikkojen ja homoseksuaalien yhteyttä ei romaanissa tuoda eksplikoiden esiin, se on löydettävissä romaanin tiedostamattomasta puolesta, implisiittisesti esitettyä. Vihjeen tähän antaa teoksen nimi.

Romaanin lukujen otsikot ovat säkeitä Helismaan laulusta. Valon ja pimeyden symboliikka tulee esiin lukujen otsikoiden sanoista: hämärä, päivänlasku, leiskunta, loiste, pimeys ja yö. Ensimmäinen luku on nimeltään ”Hämärä jo maille hiipi” (EPEV, 7). Helismaan laulussa ensimmäinen säe kuuluu: ”hämärä jo metsään hiipi”. EPEV:ssä säkeessä on metsä muutettu maiksi, mikä sopii paremmin kaupunkia kuvaavaan tarinaan. Samalla huomio kiinnittyy

myöhemmin tärkeäksi ilmenevään tapaan muokata tekstejä EPEV:n tarpeiden mukaiseksi.

Ensimmäisessä luvussa kuvataan sitä yön maailmaa, missä Mikael ja hänen homoseksuaaliystävänsä elävät, sekä kerrotaan, kuinka Mikael löytää Pessin:

Astun lähemmäksi, ojennan käsivarttani. Hahmo ilmeisesti kuulee askeleeni ja nostaa hetkeksi heikosti päätään käpristyneestä asennostaan, avaa silmänsä, ja minä oivallan vihdoinkin mikä se on.
Se on kauneinta mitä olen koskaan nähnyt.
Tiedän heti että haluan sen. (EPEV, 11)

Myös Kokon *Pessissä ja Illusiassa* kuvataan samoin sanoin sitä, kun Pessi näkee Illusian ensimmäistä kertaa: ”Silloin vasta peikko käänsi kasvonsa ääntä kohti ja näki kauneinta, mitä hän eläessään oli nähnyt” (Kokko 1944, 19) Sama toistuu Helismaan laulussa muodossa ”en ole eläissäni nähnyt mitään yhtä ihanaa”.

Toinen luku ”Tunsi kummaa leiskuntaa” (EPEV, 67) kertoo homojen välisestä rakkaudesta ja siitä, kuinka kaikki ovat rakastuneita Mikaeliin, mutta samalla kuinka Mikael taas huomaa tuntevansa kummaa leiskuntaa Pessiä kohtaan. Valtakulttuurin näkökulmasta homoseksuaalisuus on usein jotakin outoa, jota kaikki heteroseksuaalit eivät kykene ymmärtämään. Romaani kuvaa myös sitä, kuinka homoseksuaalit ovat tavallisia ihmisiä tunteineen ja rakastumisineen. Eckerle miettii Mikaelista:

Vatsaa viiltää. Siitä asti kun näin Enkelin ensimmäistä kertaa olen tiennyt että haluan sen. (EPEV, 84)

Samalla toistuu edellisessä lainauksessa Mikaelin ajatus peikosta: ”Tiedän heti että haluan sen.” Lauseen toistaminen korostaa henkilöiden tapaa ajatella niin ihmisistä kuin eläimistä omistavasti. EPEV rinnastaa täten ihmiset ja eläimet henkilöiden mielissä samaan kategoriaan ja kuvastaa sitä valtaa, mitä he luulevat voivansa käyttää toista elävää olentoa kohtaan.

Kolmas luku ”Loisteesi mun sokeaksi saa” (EPEV, 116) viittaa siihen, kuinka kaikki ovat valmiita kuin sokeina tekemään Mikaelin eteen mitä vain, mutta kuinka Mikael kiintyy peikkoon niin, että menettää arvostelukykynsä.

Pessi nukkuu sohvalla ja sydämeni on niin täynnä iloa ja helpotusta että menen ja suikkaan suikon sen unisesti värähtelevien suippojen korvien väliin. (EPEV, 119)

Mikael on valmis valehtelemaan ja tuhoamaan ihmissuhteensa Pessin vuoksi.

Neljäs luku ”Pimeys vie hengen multa” (EPEV, 181) kertoo Pessin pimeästä puolesta, pedon luonteesta. Pimeys vertautuu peikkoon eli voisi sanoa: ”peikko vie hengen multa”. Pessi raapaisee Martesin kasvot auki Martesin uhatessa Mikaelia. Myös Martes huomaa, että Mikael välittää vain Pessistä.

Kun ovi kajahtaa kiinni takanani voisin lyödä vetoa ettei Enkeli edes katsahda minuun, niin tiiviisti hänen kasvonsa ovat painautuneet epäluoman mustaan harjaan, hän hengittää sitä, tuota hirviötä, jäykkää, mustaa, tervanukkea. (EPEV, 193)

Kun Ecke tunkeutuu Mikaelin asuntoon Mikaelin ollessa poissa kotoa, Pessi tappaa hänet. Mikael on kuitenkin jo pimeyden eli peikon vanki. ”Kännykkä korvalla tuijotan Ecken ruumista. ’Mä olen itseasiassa jo vähän miettinytkin lähtemistä’, sanon tyynesti Tohtori Spidermanille.” (EPEV, 247) Mikaelille Pessi on kohonnut niin tärkeäksi, ettei hän välitä Ecken kuolemasta.

Viides ja viimeinen luku on nimeltään ”Ja toinen yötä rakastaa” (EPEV, 231). Mikael ja Pessi ovat eläneet Mikaelin maailmassa. Mikael on joutunut toteamaan, ettei se tule koskaan onnistumaan. Poliisit ovat saaneet Martesilta vihjeen suurpedoksi luokitellun peikon pitämisestä kerrostaloasunnossa ja Ecken kuoleman jälkeen Mikael pakenee Pessin kanssa metsään, peikkojen maailmaan, yön maailmaan, jota Pessi rakastaa:

Olemme syvällä metsässä, keskellä sellaista koskemattomuutta jota ei osaa edes kuvitella silloin kun on liikkunut koko ikänsä kaupunkien laitojen valemetsissä, /--/ Mutta tämä metsä on toista, se on hämärää ja ryteikköistä, se kasvaa sammal pohjastaan kohti taivasta väkivaltaisena ryöppynä niin kuin maa työntäisi sitä ulos rinnastaan ponnistuksesta pakahtumaisillaan. /--/ Kukaan ihminen ei pysty saamaan meitä kiinni, ei ainakaan jalan. (EPEV, 265)

Lukujen otsikoiden kautta *Päivänsäde ja menninkäinen* soi taustalla koko teoksen lukemisen ajan intertekstuaalisen alluusion tavoin. Koska laulun oletetaan olevan tuttu, oletetaan myös, että sen sanat, ilman että niitä tarinassa toistetaan, toimivat symbolisella tasolla luoden taustalla omaa analogista merkityksen lisänsä juoneen ja tematiikkaan. Laulun oletettu itsestäänselvyys, joka tuttuuden kautta saa voimansa, poetisoi symbolisen merkityksensä kautta uudesta näkökulmasta käsittelemäänsä aihepiiriä. *Päivänsäde ja menninkäinen* sitoo yhteen sekä EPEV:n että Yrjö Kokon *Pessin ja Illusian*. Helismaan laulu sopii kuin tiivistelmäksi sekä *Pessin ja Illusian* tapahtumista että EPEV:n tematiikasta. Kynnysteksteinä ja sitaatteina sekä *Pessi ja Illusia*, että *Päivänsäde ja menninkäinen* muodostavat romaanille lukukontekstia.

2.2 Nimien intertekstuaalisuus

Nimillä on sekä elämässä että fiktiossa merkityksensä (Rimmon-Kenan 1991, 88-89). Nimien sanotaan olevan enne. Myös fiktiossa on sellaisia merkitseviä fiktiivisten henkilöiden nimiä, jotka ikään kuin itsessään paljastavat henkilön luonteen, kohtalon tai olennaisen roolin tekstissä. Merkitseviä nimiä esiintyy kirjallisuudessa runsaasti, mutta merkitsevyys paljastuu usein vasta suhteessa tarinaan. (Lyytikäinen 1991, 2-13.) Allegoriset nimet ovat kuuluneet kirjallisuuden välineistöön jo muinoin, ja tätä samaa välineistöä käyttää myös EPEV hyväksi. Sinisalon romaanissa nimet ovat näennäisen neutraaleja, lempinimiä, joita ihmisistä käytetään. Vihjaus nimien merkitsevyyteen ilmenee esimerkiksi siten, että romaanissa lempinimien taustoja pyritään selittämään, jolloin niihin johdatetaan kiinnittämään huomiota.

Kirjan päähenkilöstä, Mikaelista, käytetään montaa eri nimeä: Mikael, Enkeli, Michelangelo.

/--/ kysyy olenko nähnyt täällä sattumalta Enkeliä. Ensin olen ihan pihalla siitä ketä hän tarkoittaa, hän käyttää etunimeä Mikael, ja sitten kutsumanimeä Michelangelo – jummat, käsivarret nousevat kananlihalle kun hän sanoo sen - mutta muutaman selvän tuntomerkki (vaalea kihara

letti, pitkä hemmo, silmät kuin taivaanpalaset) jälkeen tunnista Enkelin. (EPEV, 93)

Romaanin lopussa esitetään vielä Mikaelin kokonainen virallinen nimi:

Poliisi on etsintäkuuluttanut 33-vuotiaan tamperelaisen Mikael Kalervo Hartikaisen epäiltyä taposta. (EPEV, 262)

Hämis kutsuu Mikaelia myös ”keijusekseen” (EPEV, 23), jolloin suhde edellä esitettyyn *Menninkäinen ja päivänsäde* -lauluun vahvistuu. Lisäksi englannin kielessä homoseksuaalia voidaan kutsua nimellä Fairy, mikä tarkoittaa kirjakielessä keijukaista, mutta slangissa suunnilleen saman sävyistä ilmausta kuin suomen kielen hintti.

Enkeli-nimeä käyttävät mm. Ecke ja Hämis, Mikaelin homoystävät. Nimi saa selityksensä Mikaelin ulkonäöstä, joka tuo mieleen enkelin:

Enkeli Hartikainen, oikeata nimeä en koskaan varmasti ole edes kuullut. Vielä kolmekymppisenä miehellä on seitsemäntoistavuotiaan kerubin kasvot ja päätä ympäröi kullankävyinen kiharapilvi jossa ei ole ohimolahdekkeista tietoaakaan. (EPEV, 84)

Ecken puheenvuoron kautta painottuu Mikaelin nimen merkitys arkkienkelin roolissa. Tarinassa Mikael itse on kyllästynyt kuulemaan huomautuksia nimestään, mutta Ecke luettelee myös muita suojelusenkeleitä ja saa tällä tavoin Enkelin kiinnostumaan itsestään:

’/–/ Ja sua sanotaan Enkeliksi. Mä en itse asiassa ihmettele ollenkaan miksi.’

Enkeli hymähtää. ’Oikea nimi on Mikael.’

Esitän kuin ymmärtäisin vasta nyt. ’Siitähän se tietysti tulee. Arkkienkeli.’

Enkeli on sen näköinen että on kuullut tuon ennekin, mutta paahdan eteenpäin valitsemallani tiellä.

’Sä varmaan jo tiedätkin että sä olet sunnuntain suojelija. Astrologien mukaan jokaisella viikonpäivällä on enkeli, lauantailta Cassiel, sunnuntailla Mikael, maanantailla Gabriel, tiistailta Camael, keskiviikolla Rafael, torstailla Sachieli.’

’Tää on käsittämättömän kiinnostavaa’, Enkeli toteaa ääni täynnä sarkasmia, mutta samalla näen että hän putoaa ansaan. ’Erityisesti koska sä unohdit perjantain.’

'Mä en ihmettele ollenkaan että sä haluat tietää juuri sen. Perjantain enkelihän on tietysti vanha kunnon Anael.' (EPEV, 124)

Raamatussa Mikael on ylin seitsemästä arkkienkelistä. Hänen tehtävänsä on välittää ihmisten hyvät työt ja rukoukset Jumalalle ja johdattaa sielut taivaaseen. Johanneksen ilmestyksessä Mikael johtaa enkeleitä taistelussa langenneita enkeleitä vastaan. Myös Ecke tiedostaa intertekstuaalisen yhteyden, joka Mikaelin nimestä avautuu:

Olet vältellyt minua kuin fretti, sinä taivaallisen ylipäällikön kultatukkainen adjutantti. /--/ Tiesitkö että Mikaelina sinä hoidat kirjanpitäjän virkaa korkeuksissa ja merkitset meidän kaikkien debetit ja kreditit muistiin Elämän kirjaan? Ja viimeisenä päivänä sinä johdat ylösnousemusta trumpettisignaalilla, otat sotilaallisen komentoon enkelijoukkosi ja lyöt saatanan käytyreineen viimeisessä ratkaisevassa taistelussa. Danielin kirjassa sinä taistelet lohikäärmeitä vastaan. Länsimaissa sinut on tavallisesti puettu ritariksi, jolla on miekka ja petruska. (EPEV, 164)

Martes käyttää Mikaelista nimeä Michelangelo hänen ammatillisen ja taiteellisen lahjakkuutensa myötä:

'Meidän luottomies. Kai sä tiedät mikä sun lempinimes on täällä?'
Mikael pitelee kassia molemmin käsin, hän nostaa katseensa kysyvästi.
Madallan ääneni melkein kuiskaukseksi.
'Michelangelo.' (EPEV, 73)

Michelangelo-nimi johdattaa lukijan kuvataiteen maailmaan. Michelangelo Buonarroti oli italialainen taiteilija, joka eli vuosina 1475-1564. Tunnetuin hänen töistään on Sikstuksen kappelin kattofresko (1508-12). Muita merkittäviä teoksia ovat mm. maalaus *Viimeinen tuomio* (1535 –41) sekä veistos *Kristuksen hautaus*. Michelangelon työt olivat hyvin plastisia. Kuvanveistäjänä ja maalarina hän kuvasi etenkin ihmisruumista hyvin ilmeikkäästi. (Semenzato 1988, 178-179.) Michelangelon nimi avaa laajan kuvallisen intertekstuaalisen pinnan, jossa ruumiillisuus korostuu, kuten myös EPEV:ssäkin. *Kristuksen hautaus* vihjaa juonen tuleviin tapahtumiin ja Ecken kuolemaan. Michelangelon taiteen teemat viittaavat *Raamattuun* ja myös EPEV:n käsittelemiін teemoihin laajasti

ymmärrettynä. Kuvataiteilijan nimi nostaa esiin myös sen kuvallisuuden, jota EPEV toistaa. Kuvallisuus nousee juonen tasolla yhä uudelleen esiin. Mikael on valokuvaaja, mainosten tekijä. Hänen kuvankäsittelytaitonsa tietokoneella on nykypäivän kuvataidetta.

Kiskaisen printin pinosta. Mikaelin silmät laajenevat, hän katsoo sitä tyylipuhdasta niukkuutta ja viileää imua mutta samalla räjähtävää hulluutta joka on meidän yhteistä työtämme, ja voin vaikka vanhoa että hänen silmänsä ovat kosteat kun hän taas nostaa katseensa taas takaisin minuun.

'Niin tyylikäs että natisee', sanon.

'On.'

'Saat laskuttaa.'

'Mitä se asiakas sanoi?'

'Isku suoraan postmodernin pirstoutuneen aikamme ytimeen.'

Mikael naurahtaa. 'Eikä sanonut.'

'Sanoi sanoi.'

Mikael ei saa silmiään irti layoutista, mustasta harjasta, ilmaa raatelevista kynsistä, ärjähtävästä ilmeestä, baletti-breakdance-hypystä jonka kamera on jäädyttänyt. (EPEV, 169)

Kuvallisuus jatkaa intertekstuaalista ketjua. Nähtyään Mikaelin tekemän kuvan Pessistä Ecke etsii kirjahyllynsä kätköistä Tom of Finlandin pornografisen piirrosteoksen, jossa on peikkoja ja nuoria poikia.

Piirtäjällä ei varmaankaan ole ollut käytettävissään edes kunnan valokuvia, elävästä mallista tietysti puhumattakaan. Kun vertailen kuvia Stalker- mainokseen näen paljon eroja; vaikka mainoksen peikko näyttää valtavalta, se on silti nuoremman oloinen yksilö kuin piirroskuviissa rehentelevät täysikasvuiset, liioitellun lihaksikkaat, liioitellun ihmismäiset otukset, joille on piirretty biologisesti ottaen täysin poskettomat genitaalit, mutta niinhän tällä hemmolla oli tapana aina tehdä. Sivu sivulta näen kuinka piirtäjä on pannut kaikki estonsa sivuun ja ja luonut hirmuista bestiaalista erotiikkaa jossa toisena osapuolena toimivat vaaleat, hennot, suutaan suipistelevat ja erilaisille väärinkäytöksille riemukkaan alistuvat pojat.

käänään kane uudelleen esiin. huonohkoa paperia, painovärikin haaleaa mutta teksti on suurella ja ylpeällä kirjaisimella. TOM OF FINLAND: TROLLS AND FAIRIES. (EPEV, 216)

Esimerkissä ”trolls and fairies” antaa vihjeen peikon ja keijukaisen seksuaalisesta suhteesta. Edellä esitetyn pohjalta keijukainen tarkoittaa homoseksuaalia yleensä ja tässä yhteydessä myös Mikaelia. (kts. edellä s. 18.)

Niminä Enkeli ja Pessi saavat selityksensä, kun Mikael lukee Yrjö Kokon satua:

Peikko ja keiju esittäytyvät, he ovat Pessi ja Illusia, mitä ei ole kirjan nimen perusteella vaikea arvata; toinen on pessimisti ja toinen illusionisti, todella nokkelaa. Ja koska kummankin nimi on lyhennetty koska he ovat pienikasvuisia, toteaa Illusia, että he ovat kohtalotovereita... (EPEV, 43)

Intertekstuaalinen yhteys ja sadun merkitys selvenevät, kun ymmärtää Pessin ja Illusian vertautuvan peikkoon ja Mikaeliin. Tässä vaiheessa Mikael ei vielä ole nimennyt peikkooan Pessiksi. Lähinnä hän naureskelee sadulle. Myöhemmin hän nimeää peikkonsa huomaamattaan Pessiksi:

’Mitä mä oikein teen sun kanssa Pessi?’ huokaan ja kestä monta kymmentä sekuntia ennen kuin tajuan antaneeni sille nimen. (EPEV, 59)

Ecken nimestä voi kehittää pienen sanaleikin. ”Ecce homo” on latinaa, peräisin *Raamatusta* ja tarkoittaa ”katso ihmistä!” Johanneksen 19:n luvun, 5:n jakeen mukaan nämä olivat Pilatiuksen sanat hänen osoittaessaan ruuskittua Jeesusta kansalle. Usein taiteessa lausahdus tarkoittaa ruuskittua Kristusta esittävää kuvaa. Sinisalon mukaan ”omalta osaltaan Ecke kokee jeesusmaisen kohtalon. Hän tarkoittaa hyvää, mutta tulee tapetuksi. Ecken nimi huutaa katsomaan ihmistä vaikka Mikael, hänen rakastettunsa katsoo peikkooa.” (Sinisalo 9.1. 2002) Tohtori Spiderman kommentoi aihepiiriä ihmisen ja eläimen suhteesta seuraavanlaisesti:

’Minun on kyllä painotettava, ettei juutalais-kristillinen etiikka koskaan ole ollut minulle erityinen ohjenuora’, sanon kuivasti. ’Mikä uskomusjärjestelmä on koskaan vienyt ihmistä kauemmaksi yhteydestä luontoon? Eläimiä ei saanut enää palvoa jumalina ja kaikki muutkin rituaaliset yhteydet lajien välistä seksiä myöten pantiin poikki heti kun Israelin Jumala otti ohjat.’ (EPEV, 218)

Ecke tarkoittaa saksan kielessä nurkkaa. Täten voi päätellä Ecken nimen myös viestivän nurkkaan ahdistetusta. Ecke on ahdistettu nurkkaan homoseksuaalisuutensa vuoksi, Mikaelia kohtaan tuntemansa toivottoman rakkauden vuoksi, sekä konkreettisesti siinä vaiheessa, kun Pessi ahdistaa hänet Mikaelin olohuoneen nurkkaan ja tappaa hänet.

Martes tarkoittaa latinan kielessä näätää, tarkemmin mäntynäätää (lat. *martes*, *martes*). Romanin Martes muistuttaakin luonteeltaan ja olemukseltaan näätää. Hän pukeutuu hyvin ja on luonteeltaan vikkelä ja ovela. Ecke kommentoi häntä näin:

Alas istuva hemmo on ensivilkaisulta laatusaa tavaraa /--/ ei jumalauta, toinen ja kolmas vilkaisu, ja miehän on varsinainen kuukauden catch. (EPEV, 93)

Martesin nimi tuo omalta osaltaan esiin romanin analogiasuhteen Yrjö Kokon *Pessiin ja Illusiaan* viittaamalla lumikkoon, johon myös EPEV viittaa:

C.B. GAUNITZ – BO ROSEN: ELÄINTEN KIRJA. SELKÄRANKAISET. 1962

Eläinten jotka saalistavat toisiaan, on osattava purra ja käyttää kynsiään. Niiden on myös oltava nopeita, viekkaita ja äärimmäisen kärsivällisiä.

Kettu on tunnettu ovelista metsästystavoistaan, susi hellittämättömästi takaa-ajosta – se voi seurata saalistaan peninkulmamääriä. Ilves on uskomattoman kestävä vaaniija, peikko liikkuu hiljaisemmin kuin varjo ja saukko on nopea ja taitava uimari.

Mitä yksinomaisemmin eläin käyttää ravinnokseen lihaa, sitä terävämmät sen etumaiset poskihampaat ovat ja sitä sinnikkäämpi se on luonteeltaan. Lumikko on huvittavan utelias, mutta samalla myös niin sisukas, että saattaa hyökätä itseään suuremman eläimen kimppuun, eikä pelkää ihmistäkään jos sen pesää sattuu häiritsemään.

Mäyrä ja töpöhäntäinen karhu ovat nirsoja: niille kelpaavat vain kasvi- ja eläinkunnan parhaat makupalat; todellisten herkuttelijoiden tapaan ne pitävät erityisesti voimakkaan makuisesta ruoasta, jopa pilaantuneesta lihasta. Myös salaperäinen peikko poikkeaa joskus haaskalla, mutta yleensä se on ruokansa suhteen valikoivampi. (EPEV, 54)

Yrjö kokon *Pessissä ja Illusiassa* lumikkolapselle annetaan nimi Martes, ihailun näätäserkun mukaan (Kokko 1944 170-187). Satukirjan Martes on paha, joka uhkaa Pessin ja Illusian auvoista yhteiseloa talven mittaan. EPEV:n Martes on

kiero, julma ja ilkeä. Hän ei kestä toisten menestystä eikä onnea. Martesilla ja Mikaelilla on aiemmin ollut yhden illan suhde. Mikael muistuttaa tästä Martesia, mutta Martes kieltää tapahtuneen. Latentti homoseksuaalisuus on vaikea asia Martesille. Toisaalta hän on otettukin Mikaelin kiinnostuksesta ja häntä harmittaa, kun hän huomaa Mikaelin tunteiden viilenneen:

Minun piti olla se joka välttelee, minun piti olla se joka päättää tahdin ja määrää mitä tapahtuu, ja ennen kaikkea sen mitä ei koskaan tapahdu.

/--/ eikä hänen silmissään ole tippaakaan sitä kosteaa palvontaa johon olen tottunut ja josta saatan jopa nauttia pieninä annoksina kuin eksoottisesta mutta hieman oudoksuttavasta mausteesta. (EPEV, 179)

Tunkeutuessaan Mikaelin asuntoon Martes aloittaa tapahtumaketjun, joka pakottaa Mikaelin ja Pessin lähtemään metsään. Myös *Pessissä ja Illusiassa* Martes hyökkää talvella Pessin ja Illusian pesäkoloon aikeenaan surmata heidät. Pessi kuitenkin tappaa Martesin ja Illusialle tehdään talviturkki Martesin turkista. (Kokko 1944, 186-187.)

Palomita, joka tarkoittaa pientä kyyhkyä, vertautuu myös Kokon *Pessiin ja Illusiaan*. Kertomus Sepelkyyhkyset (Kokko 1944, 98-107) kuvaa pariskuntaa, joiden välillä vallitsee perinteinen roolijako ja jossa mies vähättelee naista. Samoin EPEV antaa Palomitasta naiivin kuvan, ei negatiivisessa mielessä, vaan vastakohtana muiden henkilöiden julmuudelle, alistamiselle ja valmiudelle huijata, valehdella ja kieroilla saavuttaakseen oman etunsa. Palomita uskoo ihmisiin ja hyvyyteen. Kokon sepelkyyhkyrouva käyttäytyy juuri kuten Palomitakin. Hän alistuu ja koettaa tehdä miehelleen mieliksi:

- Oih kultani, huokasi rouva Sepelkyyhky. – Minä olen niin tyhmä, hän sanoi ja koetti olla herttaisempi kuin koskaan ennen (Kokko 1944, 99).

Palomita luottaa ensin isäänsä ja veljiinsä, jotka myyvät hänet vaimoksi valehtelemalla työstä sairaanhoitajana.

Muistan mitä tein silloin kun löysin talon alta koiran pesän. En tiedä miten pennuille lopuksi kävi, sillä silloin kirje Manilasta oli jo tullut ja isä

ja veli veivät minut jo seuraavana päivänä Zamboangaan ja laittoivat Cotabatosta tulevaan laivaan. He sanoivat että minusta tulee sairaanhoitaja. Olin iloinen koska ajattelin että olen siinä hyvä. Olin juuri osannut hoitaa pieniä vielä sokeita koiranpentuja joiden emo oli jäänyt jeepneyn alle. (EPEV, 81)

Isänsä ja veljiensä jälkeen hän luottaa mieheensä Penttiin, joka alistaa häntä niin seksuaalisesti kuin henkisesti. Pessissä ja Illusiassa Sepelkyyhkyrouva toteaa miehensä ”ällyn olevan kaksi viikkoa haudotun munan asteella” (Kokko 1944, 107) ja samaa voi todeta Palomitankin miehestä, Pentistä. Pentti Koistinen kuvaillaan seuraavasti:

Koistinen on lyhyehkö ja mahakkaahko ja punakahko ja kaljuhko, kaikkea vähän mutta ei mitään kunnolla. Hänen ohimolahdekkeitaan kiillottaa muutama hikipisara. (EPEV, 239)

Pentti on keski-ikäinen suomalainen mies, joka on hankkinut itselleen vaimon Filippiineiltä ja pitää tätä asunnossaan vankina mm. lukitsemalla vaimon päällysvaatteet kaappiin lähtiessään itse ulos. Hänen nimestään ei löydy sivumerkityksiä, kuten EPEV:n muiden henkilöahmojen nimistä. Pentti on vain Pentti. Pentti kuvataan EPEV:ssä itsestäänselvytenä. Pentistä ei kerrota juuri mitään, ei mitä hän ajattelee, mistä hän tulee. Pentin ei anneta toimia kertojana, kuten muiden henkilöiden. Pentissä annetaan kuva ihmisestä, joka ei anna arvoa naiselle eikä millekään itsestään eroavalle. Patriarkaalinen ajattelutapa leimaa Penttiä ja hänen toimiaan. Pentti on prototyyppi, jonka kaikki tietävät ja tuntevat. Kärjistetty itsestäänselvyys, suomalainen mies, joka lyö, kun ei osaa puhua, ja alistaa naista kotona, kun ei muualla saa valtaa.

Hämiksen nimi selitetään heti romaanin alkupuolella:

Voin vain kuvitella kuinka puhelin pärisee Tohtori Spidermanin luona. Siis Jori Hämäläisen, ex-heilan, jota kutsutaan Hämä-hämä-läiseksi koska hän aina kiihtyessään alkaa änkyttää, ja se on tietenkin väännetty Hämähäkkimieheksi. (EPEV, 21)

Hämis, eli tohtori Spiderman, antaa myös viittauksen romaanin analogiasuhteesta Yrjö Kokon *Pessiin ja Illusiaan*. Siinä ristilukki toteaa että ”maailmassa vallitsee

luonnonlaki” (Kokko 1944, 43) ja toteaa olevansa käytännön ihminen, mikä tulee ilmi mm. siinä, että hän on käynyt yliopistossa ”reali-praktillisen” linjan. EPEV:n Hämis on myös käytännön ihminen, korkeasti koulutettu eläinlääkäri, jolla on oma praktiikka. Myös hän uskoo maailmassa valitsevaan luonnonlakiin. *Pessissä ja Illusiassa* kateus Illusionistia, Illusian isää kohtaan vaivaa ristilukkaa ja lopulta ajaa hänet tuhoon. Sama kateus jäytää Hämistä, hän haluaisi Enkelin omakseen, mutta Enkeli on aluksi rakastunut Martesiin ja lopulta Pessiin.

Myös farkkumerkki *Stalker*, jonka mainokseen Mikael Pessiä kuvaa, laajenee kahteen suuntaan. *Stalker* on Arkadi ja Boris Strugatskin (1972) tietoisromaanin nimi. Romaanissa käsitellään tuntemattomalle alueelle menemisen tematiikkaa. Symbolisesti tuo tuntematon alue kuvaa ihmisyyden ulkopuolista aluetta. Täten *Stalker* ohjaa intertekstuaalisella viittauksella lukijan yhteen romaanin teemoista. Strugatskien *Stalkerissa* on myös yksityiskohta, joka liittyy EPEV:hen. Kirjan päähenkilön Redrick Shoehartin tytär, Maria, Marakatti lempinimeltään, muuttuu kasvaessaan yhä enemmän vyöhykkeellä käyneiden muukalaisten kaltaiseksi, karvaiseksi, eikä enää ymmärrä, mitä ihmiset hänelle puhuvat. Tämä johtuu hänen isänsä vierailuista vyöhykkeellä, jossa muukalaiset ovat käyneet.

Ei ollut mitään sanottavaa, eikä haluttanut ajatellakaan asiaa, mutta äkkiä hänen mieleensä iski kammottava ajatus: tämä on hyökkäys. Ei huviretki tienposkeen eikä kutsu kontaktiin – vaan hyökkäys. Ne eivät pysty muuttamaan meitä, mutta ne tunkeutuvat lastemme ruumiiseen ja muuttavat nämä kaltaisikseen. Häntä puistatti, mutta samassa hän muisti lukeneensa jotakin tämäntapaista, jonkin värikkään pokkarin, ja tämä muistuma helpotti hänen oloaan. Ihan mitä tahansa voi keksiä. Todellisuus ei milloinkaan ole sellaista kuin on kuviteltu. (Strugatski 1987, 168)

Symbolina, kielikuvana ajateltuna *Stalker* on englantia ja tarkoittaa seurailijaa, jäljittäjää ja ”viittaa täten mm. mainosmaailman järjettömään matkimisen ja kilpailun ilmiöihin” (Sinisalo 9.1.2002).

3. ONKO PEIKKOJA OLEMASSA?

3.1. Tiedonhaku

EPEV kuvaa rakenteensa kautta ihmisen tiedonhakuprosessia. Ihminen kiinnostuu jostakin aiheesta ja hankkii tietoa siitä kyselemällä muilta, lukemalla, seuraamalla ympäristöään sekä tiedostetusti että tiedostamattaan. Kuten romaani, myös ihmisen tiedonhakuprosessi koostuu pienistä osasista, fragmenteista, jotka yhdessä muodostavat pala palalta kokonaisuuden, käsityksen käsiteltävästä aiheesta, tässä tapauksessa tarkasteltavasta oudosta oliosta, jonka kukaan ei usko olevan totta.

Mikael kysyy tietoa peikosta eläinlääkäriystävältään Spidermanilta, soittaa biologille ja lukee iltapäivälehtiä. Hän hakee tietokoneen hakurobotilla tietoa peikosta :

Menen työhuoneeseen. Jätän oven auki ja herätän tietokoneen, avaan Navigatorin ja naputan hakurobotille sanan PEIKKO. (EPEV, 14)

Piruuttani vien kursorin Nettizoon Kalevala-linkin kohdalle ja klikkaan. Netti –Kalevalassa on oma sanahakunsa, odotan hetken kun kone kelaa minulle peikko- ja hiisimaininnat. Niitä on vaikka kuinka. Eniten kasaamaa on Hiiden hiihto-runossa, missä Lemminkäinen koettaa hiihtää kiinni karkuun kirmaavaa hiittä ja hiisi pakoon pinkaistessaan kaatelee kattiloita lapinkylissä. Avaan morsiamen opastusrunon, jossa morsmaikku moittii sulhastaan ja minulle tulee mieleen väkisinkin alakerran filippiiniläislikka.

Oisipa minussa ollut
paikoille paremmillenki,
pitemmilenki pihaille,
laajemmille lattioille,
paremmankin varren vasta,
verevämmän miehen verta;
puutuin tuohon pulluksehen,
tartuin tuohon talluksehen:
varikselt' on varren saanut,
korpilta nenän kopannut,

suunsa syövältä suelta,
hiien rietalta hivukset,
 koko muo'on kontiolta.¹⁵

Siinä koko hiisimaininta. En oletakaan löytäväni Kalevalasta peikonruokintaohjeita, mutta nelipolvinen trokee tempaa yllättävästi mukaansa. Seuraava peikko-osuma onkin mitä sopivimmin Väinämöisen soitto.

Ei ollut sitä metsässä
 jalan neljän juoksevata,
 koivin koikkelehtavata,
 ku ei tullut kuulemahan,
 iloa imehtimähän.
 Oravat ojentelihe
 lehväselä lehväselä,
 tuohon kärpät kääntelihe,
 aioillen asettelihe.
 Hirvet hyppi kankahilla,
 ilvekset piti iloa.
 Heräsi susiki suolta,
peikko paasien periltä,
 nousi karhu kankahalta
 petäjäisestä pesästä,
 kutiskosta kuusisesta.¹⁶
 (kursivointi oma)

Kalevala alkaa riittää. Hakuroboti löytää linkkejä sinne tänne, biologiaan, mytologiaan, erilaisiin satuihin ja tarinoihin joita löytyy sadoittain ellei tuhansittain. Mutta ei mitään konkreettista. Minun on etsittävä muualta. (EPEV, 37-39)

Edellisen esimerkin *Kalevala* –lainaukset ovat muuten autenttisia, mutta hiisimaininnat (kursivoidut säkeet) on lisätty EPEV:hen. Lukijana on helppoa uskoa, että *Kalevalassa* todellakin on tässä kohden hiisimainintoja, koska muutellut säkeet sopivat alkuperäiseen tekstiin hyvin. Kuvaus nykyihmisen tiedonhausta ja siitä tietomassasta, joka esimerkiksi Internetissä on, on samalla kriittinen kuvaus ihmisen uskosta koneisiin, tietoon ja tieteeseen. Mikael toteakin:

Ei mitään mikä auttaisi.
 Katson konetta. Se on pelkkä kone.
 On keksittävä jotakin muuta. (EPEV, 21)

¹⁵ Lönnrot 1995, s.164, säkeet 669-680

¹⁶ Lönnrot 1995, s.276, säkeet 32-46

EPEV ei kuitenkaan torju tietoyhteiskuntaa suoralta kädeltä vaan suhtautuu siihen positiivisesti, mutta kriittisesti. Yhtäältä romaani on kuvaus tietoyhteiskunnasta ja ihmisen tiedonhankintaprosessista, toisaalta romaani parodioi sokeaa uskoa tieteellisen tiedon ylivoimaan. Romaanissa ihminen uskoo lopulta siihen, mihin haluaa uskoa.

EPEV:ssä peikolle keksitty latinankielinen tieteellinen nimi perustelee fiktiivisen olennon olemassaolon uskottavuutta. *Felipithecus trollius* esitetään seuraavasti:

WWW.NETTIZOO.FI/~NISAKKAAT/PETOELAIMET

/--/ Peikkoa pidettiin kädellisenä, ja virhetulkinnan takia sen viralliseksi lajinimeksi tuli ensin 'pohjoinen luola-apina' latinaksi *Troglodytas borealis*. Myöhemmin havaittiin lajin kuuluvan täysin omaan petoeläinheimoonsa *Felipithecidaeen*, mutta apinaviitteet säilyivät vielä jonkin aikaa nimeyksessä *Felipithecus troglodytas*. Nykyään lajin vakiintunut, tieteellisesti eksakti, kansanperinteelle kunniaa tekevä latinankielinen nimi on *Felipithecus trollius*. Mielenkiintoinen yksityiskohta peikon nimeämisessä oli kunnianarvoisan Societas pro Fauna et Flora –seuran kannanotto, joka ehdotti – myös myyttiperintöön ja hiisi-käsitteeseen tukeutuen – lajin nimeksi *Felipithecus satanus*. (EPEV, 17)

”Tieteellisellä” lainauksella peikko todistetaan olemassa olevaksi:

/--/ Pitävät todisteet *Felipithecus trolliuksen* olemassaolosta saatiin vasta vuonna 1907, kun Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston eläin- ja kasvitieteen laitokselle Helsinkiin toimitettiin kuolleena löydetyn täysikasvuisen peikon ruho. Joitakin silminnäkijöiden peikkohavaintoja oli kirjattu aiemminkin, mutta tätä saduissa ja kansanperinteessä, kuten Kalevalassa, usein mainittua eläintä pidettiin tieteen piirissä taruolentona. Ilmeisesti maastossa silloin tällöin tavatut yksinäiset peikonpennut ovat myös pitäneet yllä myyttejä menninkäisistä ja maahisista. Tätä näkemystä tukee teoria, jonka mukaan peikot saattavat säädellä liian suureksi kasvanutta kantaa hylkäämällä poikasiaan. Peikon erinomainen maastonsulautumiskyky, vaikeapääsyiset asuinpaikat, ihmisarkuus ja se, että se liikkuu vain hiljaa öisin ja talvehtii pesäluolissa eikä siis yleensä jätä lumeen jälkiä, selittänevät osaltaan lajin myöhäisen löytymisen. (EPEV, 18)

Uskottavuutta lisää mm. se, että esimerkiksi pandat on todellakin löydetty vasta vuonna 1869. Ennen sitä niitä on pidetty myyttisinä uskomusolentoina. Miksipä ei siis peikko? EPEV tosin väittää tämän tapahtuneen vuonna 1937 (18). Tällöin ensimmäinen isopanda on tuotu Eurooppaan, Lontoon eläintarhaan (Lindholm 2000). Peikon myöhäistä löytymistä ja sen merkitystä tieteelle selitetään myös EPEV:ssä:

Peikon demoninen olemus antoi luonnollisesti erityismerkityksen lajin zoologiselle löytymiselle, joka oli tieteellisesti kiistattoman huomionarvoinen tapahtuma; melkein paradigman murtumiseen rinnastettava ilmiö, jonka yhteydessä jouduttiin asettamaan aivan uuteen valoon satojen vuosien aikana kertynyt kansanperinne. Siksi on ymmärrettävää, että myös tieteen ulkopuolisissa piireissä syntyi liikehdintää. /--/ (EPEV, 188)

Tieteellisen tiedon lisäksi nyky-ihmisen tiedonhakuprosessiin liittyvät olennaisena osana myös sanomalehdet:

SUOMALAINEN SUURPETOSYKSY.
ILTA - SANOMAT 30.11.1999

Muun muassa Kuopion ja Joensuun kaupunkien asukkaat ovat huolestuneita suurpetojen lisääntyvästä esiintymisestä kaupunkien liepeillä. Myös Keski- ja Etelä-suomen kaupunkien lähistöillä on viime viikkoina tehty joitakin suurpetohavaintoja. Aikaisemminkin tiheästi havaittujen karhujen ja susien ohella kaupungeja lähestyvät nykyään myös peikot. (EPEV, 64)

Iltapäivälehdillä on nykyisin suuri vaikutus ihmisten käsitykseen ympäröivästä maailmasta. Ne saattavat toisaalta välittää tietoa, toisaalta lietsoa hysteriaa ja useimmiten niiden funktio on lähinnä viihteellinen. Tyypillistä on asiantuntijalausannon avulla tehdä lehtijutusta asiallinen ja uskottava, kuten romaanissakin esitetään:

Pulliainen hyväksyy 'urbanipedot'
Petotutkija Erkki Pulliainen pitää tilannetta ohimenevänä eikä näe aihetta huoleen.

- Tilanne varmasti laukeaa osittain, kun karhut ja peikot siirtyvät ensimmäisten lumien myötä talviunille. /--/ (EPEV, 65)

Näiden lisäksi peikosta annetaan tietoa myös kansanperinteen ja mytologian avulla:

AKI BÄRMAN: PETO IHMISESSÄ. KATSAUS IHMISEN JA VILLIELÄINTEN SUHTEESEEN MYYTEISSÄ JA FANTASIASSA, 1986

/--/ Suomalaiset tarinat peikkojen synnystä ovat näiden eläinten pseudoinhimillisen ulkonäön vuoksi kristillisesti värittyneitä. Eräässä version mukaan peikot olisivat saaneet alkunsa, kun Aatami ja Eeva tekivät niin paljon lapsia, että heitä alkoi itseäänkin hävettää ja he kätkivät osan lapsistaan luoliin, jotta Jumala ei näitä huomaisi. Lapset joutuivat elämään maan alla niin kauan, että muuttuvat peikoiksi. Islannissa tunnetaan myös samankaltainen tarina. Toinen suomalainen versio kertoo peikkojen syntyneen vedenpaisumuksen aikana. Laiskat ihmiset eivät viitsineet seurata Nooan esimerkkiä ja rakentaa arkkia, vaan kiipesivät sen sijaan tulvaa pakoon vuorille. Luolissa vietetty aika kostautui: veden laskettua ihmiset olivat muuttuneet peikoiksi. Kertomuksista ilmenee, että peikkoja on pidetty ihmisrodun lajistaan huonontuneina edustajina. Samanlaisia käsityksiä liittyy mm ihmisapinoihin monissa primitiivisissä kulttuureissa. (EPEV, 32-33)

Mytologian lisäksi romaanissa tuodaan esiin myös muita erilaisia tietolähteitä, joissa peikko esiintyy, kuten seuraavassa esimerkissä, jossa Mikael etsii kirjastosta tietoja peikoista ja eksyy lasten musiikkiosastolle. Vanha lastenlaulu toimii symbolina. Symbolina laulu sitoo romaanin toisaalta menneisyyteen, toisaalta taas Mikaelin kommentin kautta nykyhetkeen.

Kun näen kappaleen, se alkaa saman tien soida aivoissani. Osaan sen ulkoa niin kuin jokainen osaa, vaikka en ole koskaan sitä *kuunnellut*. En ennen kuin nyt, kun annan tutun melodian ja sanojen jauhaa aivoissani automaatin lailla.

'Ottaisitkos Mörr-Möykyn
jos vain kiinni saisit?
Pieneen koriin pistäisit
ja kotiin kuljettaisit...'

Sydän lyö hurjasti kammottavan tiutau- kertosäkeen tahtiin, kun kappale pomppii hilpeänä eteenpäin. (EPEV, 50)

Näin lukija sidotaan sekä fiktion, faktaan, että kansalliseen, kaikille yhteiseen perintöön. Myös sadut ovat merkittävässä osassa Mikaelin tiedonhakuprosessia:

Häh? Sanoi palokärki kysyvästi ja katsoi alas. Se näki siellä vaaksanmittaisen ihmiseltä näyttävän olennon, jolla tosin oli tiheä ruskea karvapeite ja korvissa tupsut kuin oravalla ja sen lisäksi pieni lystikäs hännäntypykkä kuin jäniksellä. Olennon silmät tirkistelivät ylös palokärkeä iloisesti ja ystävällisesti. Silmät tosin näyttivät ehkä liian pieniltä, mutta syynä tähän lienee ollut suurehko nenä, ja sen alla oli yhtä suuri suu, jonka vetäytyessä iloiseen hymyyn paljastuivat helmenvalkeat kauniit hammasrivit. /--/ Oli ilmeistä, että olento oli talviunestaan herännyt pieni metsänpeikko - ei oikeastaan mitään sukua, tai ehkä korkeintaan serkun serkku niille suurille, mustille petoeläimille, jotka vaanivat saalista kesäisin Lapin louhikoissa – vaan menninkäinen, saduista tuttu pieni ja ystävällinen olento. (EPEV, 40)

Mikael tarkastelee kommentoiden lukemaansa satua ja samalla kyseenalaistaa peikon sadunomaisuuden:

Luen uudelleen Kokon kuvauksen peikosta. Ei se nyt mittasuhteita lukuun ottamatta niin pahasti pieleen mene; ruskea karvapeite tosin on oikeasti pikimusta, korvissa ei ole tupsun tupsua ja ”lystikäs hännäntypykkä” – voi tätä alennustilan määrää – on piiskana viuhahtava tupsupäinen käärme, värisevä mieliala-antenni. Suurehko nenä, hmmm, ehkä myöhemmin kun kasvot venyvät kuonomaisemmiksi; suukaan ei oikeasti ole erityisen suuri, ja kun se ’vetäytyy iloiseen hymyyn’ paljastuvat toki helmenvalkeat hammasrivit, mutta kaikessa kauneudessaan ne ovat sahalaitaiset ja terävät, kulmahampaat kuin turkkilaiset tikarit. /--/ aivan kuin metsässä asuisi sama stylisti joka on luonut imagon Tina Turnerille. (EPEV, 42-43)

Mikaelin kommentointi yhdistää hänen lukemansa fiktiivisen kertomuksen nykyhetkeen ja täten muodostaa uuden käsityksen niin peikosta, hänen lukemastaan sadusta kuin todellisuudestakin.

Muinaisusko, suomalainen mytologia ja yhä elävä kansanperinne ovat osa meidän kulttuurista koodistoamme, jonka mukaan ihminen maailmassa suunnistaa ja johon ihminen kiinnittyy. Tämän ihmisen mielessä olevan tietoisuuden omasta maailmassa olemisen tavastaan tarina kumoaa paljastamalla lukijalle todentuntuisesti, perustelemalla ja vakuuttamalla, että maailma ei olekaan enää se, miksi lukija sitä vielä eilen luuli. Tarinassa tämä ilmenee tavassa, jolla nykyhetki ja mytologia rinnastetaan. Samalla fakta ja fiktio lomittuvat.

3.2 Fiktio todellistuminen

Fiktio ja faktan lomittuminen romaanissa korostuu siinä, että romaani on kuvaus suomalaisesta nyky-yhteiskunnasta, reaali maailmasta eli todellisuudesta, jossa päähenkilöt elävät. Tähän todellisuuteen tuodaan peikko, fiktiivinen olento. Romaanin tapahtumat sijoittuvat tunnistettavasti Tampereelle:

Katuvalot huojuvat viimassa. Kun käännyin Pyynikintorilta porttikäytävään /--/ (EPEV, 8-9)

Esimerkiksi talo, jossa Mikael asuu, on kirjailijan itsensä mukaan (Sinisalo 2001) todellakin yksi olemassa olevista taloista Pyynikintorin laidalla, mutta esikuvaa ei ole täydellisesti paikannettu romaanissa. Todellisuuden kuvausta romaanissa on myös henkilöiden arkielämä, johon työ voimakkaasti liittyy. Mikael ja Martes ovat nykyajan työkeskeisiä ihmisiä. He tekevät töitä aina ja ovat koko ajan ikään kuin ”hollilla”. Työ muodostaa suuren osan heidän identiteetistään.

/--/ miksi ihmeessä Mikael ei pidä kännykkäänsä päällä, vaikka freelancerin pitäisi olla tavoitettavissa 24 tuntia vuorokaudessa /--/ (EPEV, 94)

/--/ Martes, kaupungin kovimman mainostoimiston rankin aadee. (EPEV, 74)

Sen lisäksi että peikko on luokiteltavissa fiktioksi tai satuhahmoksi, myös henkilöiden työ liittyy voimakkaasti fiktion, sillä sekä mainostoimiston työntekijöiden että valokuvaajan tehtävänä on tuottaa fantasioita.

Kerron lyhyesti. Farkkufirma kilpailuttaa meitä ja kolmea muuta mainostoimistoa uudesta kampanjasta. Pöksysarjan nimi on Stalker ja se haluaa tietenkin välittömästi muoti-ikoniksi. Sen on poltettava itsensä trenditietoisien tajuntaan yhdessä salaman välähdyksessä. Firma etsii linjaa joka olisi yhtä omaperäinen ja kipeä kuin Dieselillä ja yhtä alitajunnasta möyriä kuin MicMacin vanhat kampanjat joita Herbie Kastemaa teki. Mutta ihan uudenlainen. Tietysti.

'Sä olet aina ollut yksi meidän parhaista valokuvaajista. Ja viime aikoina sä olet näyttänyt mitä sä pystyt tekemään kuvistas konekäsittelyllä. Keksi meille idea.'

'Idea?'

'Totta kai minä ja pari muutakin meidän aadeetä painaa töitä niska limassa ja ohimolohkot savuten. Mutta me tarvitaan nyt joka ainoa vasen ja oikee aivopuolisko tähän. Okei, stalker, se on muun muassa tämmönen julkkisten jahtaaja, mutta me ei haluta mitään tyhmää Madonnan, me halutaan uus näkökulma. Mä haluan että sä keksit jotain, jonkun vitun rankan kuvan. Tyyliin valellaan stalkerit bensalla ja poltetaan ne Prahassa Jan Palachin aukiolla ja tehdään logo savusta, sloganiksi c'mon baby let my fire, sä tiedät. Ei mitään limittiä'. (EPEV, 71)

Esimerkki kertoo siitä kulttuurista, jossa romaanin henkilöt elävät ja joka vaikuttaa heidän käsitykseensä ympäröivästä todellisuudesta. Esimerkissä on viittauksia farkkumerkki Dieseliin ja MicMaciin, joiden mainonta on näkyvää ja erikoista. Myös farkkumainokset toimivat interteksteinä ja vaikuttavat ihmisten näkemyksiin todellisuudesta. Mainoksia katsoessaan nykypäivän ihminen ei hätkähdä farkuissa esiintyvää peikkoja. Hän ei edes ihmettele sitä, koska on tottunut hätkähdyttäviin mainoksiin ja siihen, että nykYTEKNIKALLA kuvia käsittelemällä saadaan aikaan miltei mitä vain.

Lisäksi esimerkiksi Madonna on nykyihmiselle pop-laulaja, muodin edelläkävijä ja naiseuden ikoni, ei niinkään katolisen kirkon käsittämä Madonna. Henkilöt puhuvat sanoilla ja käsitteillä, jotka vielä muutama vuosikymmen takaperin merkitsivät jotakin muuta: diesel oli polttoainetta ja madonna kainosti hymyilevä Jumalan äiti. Romaanissa on viittauksia elokuvaan ja toisiin romaaneihin, sanomalehtiin, Internetiin jne. Nämä eri mediat tukevat toisiaan ja muodostavat verkoston, jonka avulla ihminen pyrkii hallitsemaan ympäristöään ja koettaa muodostaa siitä käsityksen.

Ecke on PC- miehiä ja minulla on MacIntosh, ja kävimme koneiden paremmuudesta illan kuluessa raivokkaan riemullisen riidan, minä kerroin kaikki Bill Gates -vitsini ja väitin Microsoftin pöllineen kaikki kunnan ideansa Applelta, ja loppujen lopuksi pääsimme hillittömän palkitsevaan pilkunviilaukseen kun mainitsin ohimennen että vasta Windows 98:ssa oli mahdollisuus käyttää samassa koneessa useita monitoreita, kun taas Macissa tuo meille kuvankäsittelijöille korvaamaton käyttöjärjestelmän ominaisuus oli ollut sitä ennen jo vuosia. (EPEV, 128)

Tietokonemaailma ja siihen liittyvä tekniikka ovat henkilöille tärkeitä. Tietotekniikka, tietokoneet ja ohjelmistot ovat henkilöille jokapäiväisiä työkaluja ja välineitä tuottaa niin itselleen elantoa kuin ihmisten kaipaamaa lumetodellisuuttakin. Myös suuri osa Mikaelin tiedonhausta tapahtuu Internetin välityksellä.

Näiden realististen kuvausten tarkoituksena on rakentaa maailma, normaali maailma, johon tuotu peikko ei ole periaatteessa sen mielikuvituksellisempi kuin mainosmaailman fiktiot. Näin saadaan aikaan etäännyttävä vaikutus, jolloin haluttujen teemojen käsittely nousee selkeämmin esiin.

4. PAHA JA PELOTTAVA PEIKKO

4.1 Peikko ja sen määritykset

Romaanin peikko on saanut erilaisia tulkintoja sekä lukijoilta että kriitikoiden puolelta. Sen on määritelty esittävän niin ihmisen pimeää puolta kuin tukahdutettua seksuaalisuuttakin (esim. Valtonen 2000 ja Autio 2000). Laajemmassa yhteydessä peikko on nähty postmodernin yhteiskunnan kuvana tai modernina myyttinä (Liukkonen 2000). Teos ja sen merkitys syntyvät viime kädessä lukijan mielessä, joten epäilemättä jokaisella näistä tulkinnoista on oma oikeutuksensa. Peikon valinnasta romaaniin Sinisalo itse kertoo Portti-lehdessä näin:

Halusin kirjoittaa kirjan ihmisen ja luonnon suhteesta ja sitä varten halusin kehittää fiktiivisen luonnonvaraisen eläimen, sellaisen, jonka ihminen voisi aidosti kokea uhaksi ja kilpailijaksi. Olisin voinut kehittää otuksen aivan alusta lähtien itse, mutta eräässä kapakkakeskustelussa Glasgown maailmanconissa pulpahti esille häikäisevä inspiraatio ja päätin ottaa tarinani keskeiseksi eläimeksi peikon. Se tuntui soveltuvan tarkoitukseen täydellisesti – peikko vertautui selvästi esimerkiksi pandakarhuun tai komodonvaraaniin, suuriin maaeläimiin jotka löytyivät tieteelle vasta 1900-luvun puolella ja joita siihen asti oli pidetty vain taru ja myyttiolentoina. Kun sukelsin peikkoja käsittelevään kansanperinneaineistoon, sen rikkaus ja laajuus ällistyi; samoin se, kuinka fantastisesti aineisto tuki omaa konseptiani. Suomalainen kansanperinne ja -runous rakensi romaanin kanssani. (Sinisalo / Mäyrä, Portti 4/2000)

Saduissa ja kansanperinteessä peikoilla oli oma paikkansa maailmassa kuten ihmisilläkin, jotka jopa uskoivat niihin. Kansanuskossa peikot edustivat pimeyden voimia. Edelleenkin peikot elävät ainakin satukirjoissa. Tunnetuin suomalainen satupeikko on Tove Janssonin muumipeikko, joka eroaa perinteisistä satupeikoista. Perinteisiä satupeikkoja edustavat mm. Anni Swanin ja Selma Lagerlöfin peikot sekä tietenkin Yrjö Kokon Pessi. (Kivelä 1990, 58.)

Kaunokirjallisuudessa peikkoja tapaa harvoin. Norjalaista tarina-aineistoa on käyttänyt Henrik Ibsen näytelmässään *Peer Gynt*, jossa sankari

menee peikkojen luolaan kosimaan peikkojen johtajan Dovren äijän tyttärtä. Aleksisi Kiven *Seitsemässä veljeksessä* Aapo kertoo veljeksille tarinan hirveästä peikosta, joka ryöstää ihmisiä, mm. ihanan immen. Aapon kertomuksen taustalla on todennäköisesti kansantarinan kertomus neidosta pedon vankina. (Kivelä, 1990, 61.)

Pisimmälle peikkoja on kirjallisuudessa kehittänyt J.R.R Tolkien, jonka fantasiaromaanit sisältävät aineksia kansojen historioista ja mytologioista. Tolkienin peikolla on esikuvansa kansantarinoissa; niiden veri on mustaa, ne ovat tyhmiä ja ne muuttuvat auringonvalossa kiviksi, koska palvelevat pimeyden voimia. Tolkien yhdistää peikkoihin ja niitä muistuttaviin örkkeihin myös sudet, kuten *Eddassa*¹⁷. (Kivelä 1990, 61.)

Nämä tunnetut kirjalliset teokset vaikuttavat mielikuvaan peikosta. Lisäksi tuota mielikuvaa vahvistaa itse sana, peikko, joka luo oman merkityksen lisänsä lukutapahtumaan. Sekä tietoisella että tiedostamattomalla tasolla sana etymologioineen ja sivumerkityksineen tuottaa symbolisen kudoksen, jonka kautta peikon merkitys rakentuu.

Suomen kielen perussanakirjassa *peikko* määritellään pelottavaksi uskomusolenoksi, jonka on ajateltu asuvan vuorissa ja mäissä. Nykyisin *peikon* ajatellaan olevan myös karvainen ja hännällinen, usein herttainen satuolento. EPEV pyrkii poistamaan käsityksen herttaisesta satuolenosta antamalla tieteellisemmän kuvan peikosta.

Peikon pahuutta symboloiva merkitys tulee esiin siinä, että peikko-sanaa käytetään myös kuvailevasti, jolloin peikko merkitsee jotakin uhkaa tai uhkaavaa, esim. 'laman peikko' tai 'näki sen suurena peikkona.' Usein peikko-sanaan¹⁸

¹⁷ *Edda* on 800-1200-luvulta (osia suom. 1960-64, 1980 ja 1982) kahden muinaisskandinaavisen eepoksen nimi. Vanhempi osa sisältää norjalaisten viikinkien taruja ja kertomuksia taisteluista jättiläisiä vastaan.

¹⁸ Peikko-sanuetta on tutkittu yleisesti sen murteisessa merkityksessä 'paha henki, jokin pelättävä olio; haltija; pahankurinen, häijy ihminen tai eläin'. Etymologisessa tutkimuksessa on saavutettu seuraavat germaanilainat, jotka viittaavat äänteellisesti ja semanttisesti samaan pesyeeseen: böser geist, Unhold, Kobold; widerpenstiges, bösertiges Wesen (Mensch od. Tier). Suomen kielestä ne ovat löydettävissä muodoissa peukko (esimerkiksi länsimurteissa) ja peikoine, joka saattaisi olla myös 'onneton, kovaosainen', mutta tälle ei ole saatu varmuutta. On päädytty ajatukseen, että peikko olisi siis alun alkujaan germaanilaina ja perustuisi sanoihin *faigjaz, monikollisena feigr eli 'kuolemaan määrätty, kuollut' tai neutrisessa muodossaan feg eli 'pelkuri(mainen)'. On esitetty, että samaan yhteyteen kuuluisi myös viron peig(mees) 'sulhanen'; merkityksen kehitys olisi tällöin ollut 'lainsuojaton' > 'morsiamenryöstäjä' > 'kosija'. Juuri tähän sanapesyeeseen on

liitetään peijakas, joka tarkoittaa paholaista. Peijainen on sekin paholainen, mutta peijainen-sanan johdos peijaiset tarkoittaa maahanpanijaisia. (Häkkinen 1995, 330.) Liettuun perkunas on 'tammien herra' (vrt. latinan quercus 'tammi') ukkosen jumala, mutta sen suomalainen vastine perkele on paholainen (Haavio 1967, 115).

Peikko-sanan etymologinen tausta ja sen nykyinen käyttö vaikuttavat lukijan mielessä hänen lukiessaan romaania. Alitajuntaisesti ja romaanin antaman kuvan kautta peikko vertautuu johonkin outoon ja pelottavaan, pahaan ja pahuuteen. Myös EPEV:ssä on katkelma, joka kuvastaa peikon etymologista taustaa. Peikko on lisätty sinne pyhien, demonisten tai haltioina pidettyjen eläinten joukkoon.

IIVAR KEMPPINEN: SUOMALAINEN MYTOLOGIA, 1960

Suomalaisessa mytologiassa on haamu- ja haltiaolentojen ohella merkittävä sijansa monilla demonisiksi katsotuilla eläimillä, kuten muidenkin kansojen uskonnoissa. Tällaisia ovat ennen muita karhu, *peikko*, susi, käärme, sisilisko, sammakko, lumikko, päästäinen, ampiainen, jumi ja täi. Eläindemonit poikkeavat olemuksensa puolesta haamu- ja haltiaolentoista sikäli, että ne ovat yleensä olleet selvästi nähtävissä ja tunnettavissa arkoja ja salaperäisiä peikkoa sekä lumikkoa eli talvikkoa lukuun ottamatta. Joskus on eläindemoni kuitenkin sekoitettu haltiaolentoon sikäli että esim. peikoille on annettu hiisikiville ruokauhreja ja elättikäärmettä on suorastaan nimitetty haltiaksi (SKS Karttula, Juho Oksman No.1029; SKS Sortavala, Matti Moilanen No 2625). Eläindemoneista on kansainvälisessä tieteessä kirjoitettu paljon ja esitetty erilaisia käsityksiä. Suomalaisessa mytologiassa on se prinssiippi, minkä vuoksi mm. yllä luetellut eläimet ovat saaneet demonisen kaiun ja merkityksen kansan uskossa, on hyvin selvä: ne ovat petoja tai muita vitsauseläimiä, jotka Pohjola – Manala on synnyttänyt ja lähettänyt ihmisten kiusaksi ja vitsaukseksi maan päälle. Tällaisina Manalan pahojen voimien edustajana niitä on vihattu, mutta samalla myös palvottu ja lyylitely niiden lepyttämiseksi. Tästä seikasta on myös johtuisin se, että jos näille jonkinlaisiksi haltiaolentoiksi muuntuneille eläimille, kuten esim. elättikäärmeelle tai sammakolle tekee pahaa, on seurauksena onnettomuus. (EPEV, 24) kursivointi oma

vertailun vuoksi esitetty sanapesyettä peijakas, peijas ja pekko. (Suomen sanojen alkuperä, osa 2, s. 330 kts. myös Hiisi-sanueesta ja Hiitolasta myös Siikala 1994, 139

Useilla peikkojen synnystä kertovilla tarinoilla on juurensa kristinuskossa. Peikkoja on pidetty langenneina enkeleinä tai ensimmäisten ihmisten lapsina. Niitä pidettiin kuitenkin samalla myös Jumalan luomina, jolloin niillä oli myös paikkansa luomakunnassa. Peikot olivat kuitenkin Jumalan vastapuolella, joten papit yrittivät poistaa niihin liittyviä pakanallisia mielikuvia kansan ajatusmaailmasta. Nämä pakanalliset olennot vaikuttivat myös pappien omaan maailmankuvaan siten, että paholaisen työ ihmisten keskuudessa sai olentojen kautta monipuolisen ilmenemismuodon, joka sitten kirjoitettiin kirkollisiin teksteihin ja josta varoitettiin saarnoissa. (Kivelä 1990, 56-57.) Myös EPEV nostaa näitä vanhoja tekstejä esiin:

TAMMELAN KIRKKOHERRA LAURENTIUS PETRI: KATKELMA
SAARNASTA PAPPISKOKOUKSESSA TURUN
TUOMIOKIRKOSSA, 1666

Wanhat Suomalaiset owat pahat Engelit myös cutzunet; Pirut/ Tontucupit/
Hijdet; calewan Pojat/ ajataro/ Lieckiöt/ mustamiehet/ mäkimiehet/
Peikot/ cratit/ Ruhjacat/ Lemboit/ capet/ näkit /merineitzet... (EPEV, 182)

Myös Mikael Agricola on uhkaillut kansaa peikon avulla. Martti Haavion teoksessa *Suomalainen mytologia* on ”Mikael Agricolan *Psalttarin suomennoksen Alcupuheen jumalainluettelo vuodelta 1551*” (Haavio 1967, 3) alkuperäisessä asussaan. Samaa luetteloa on EPEV:ssä:

MIKAEL AGRICOLA: PSALTTARIN SUOMENNOKSEN ESIPUHE,
1551

Menningeiset mös heiden Wffrins sait,
Coska lesket hoolit ia nait.
Eikö se Cansa wimmattu ole
Ioca neite wsco ia rucole.
Sihen Piru ja Syndi weti heite,
Ette he cumarsit ia wskoit neite. (EPEV, 137)

Lainaus samaistaa menninkäisen ja peikon, ja tuo esiin sen, kuinka menninkäiset ovat olleet osa suomalaista arkipäivää 1500-luvulla. Niihin on todella uskottu, ja niistä on jouduttu ihmisiä varoittamaan. Mikael Agricolan mainitsee jumalaluettelossaan hämäläisten riistanantajaksi Tapion ja tämän rinnalla

karjalaisten metsänhaltijana Hiiden. Pelottavien metsänpetojen hallitsijana Hiisi oli itsekin kauhistuttava ja mahtava olento, jonka palvonta vaikutti kristillisestä näkökulmasta paholaisen puoleen kääntymiseltä. Agricolan mukaan Tapio ”metzest Pydhyxet soi”, kun taas ”Hijsi Metzeleist soi Woiton”. Tapio oli ansanpyyntiä suojeleva suopea metsänhaltija, kun taas Hiiden puoleen käännettiin lähdeettäessä kamppailemaan suurriistan, petojen eli Agricolan kielellä ”metsäläisten” kanssa. (Siikala 1994, 140.)

Synonymisiä ilmauksia EPEV:ssä *peikosta* ovat *hiisi*, *rietta*, *trolli*, *menninkäinen* sekä tarinan fiktiivinen latinankielinen tieteellinen nimi, *Felipithecus trollius* (EPEV, 15).

[HTTP://WWW.SUOMENLUONTO.FI](http://www.suomenluonto.fi)

PEIKKO I. TROLLI (vanh. Myös HIISI, RIETTA), *Felipithecus trollius*. Heimo KISSA-APINAT (*Felipithecidae*). (EPEV, 15)

Trolli on laina ruotsin kielestä (*ett troll*, *-et*) ja käytössä etenkin Pohjanmaalla. EPEV:ssä *trolli*-sanaa käytetään vain maininnan omaisesti, lähinnä ironisoivassa merkityksessä. Kun teoksen lopussa Pessi ja Mikael ovat paenneet metsään, ilmestyy puun takaa yhtäkkiä valtavan kokoinen peikko. Mikael on kauhuissaan, mutta Pessi innoissaan. ”Pessi menee riemusta berserkiksi. Se loikkii vasten valtavaa urostrollia /--/ ” (260) Myös *rietta* ilmenee teoksessa vain edellä lainatussa Internet-viittauksessa. Samoin *menninkäinen*-sanaa käytetään teoksessa vain sitaateissa, etenkin saduissa. EPEV:ssä käytetään Pessistä *menninkäinen*-nimitystä.

*Hiisi*¹⁹ liitetään useimmissa kansanperinteen tutkimuksissa kiinteästi peikkoon. Hakusanalla peikko löytyy useimmiten valtava määrä tietoa hiidestä. Myös EPEV:ssä oleva sitaatti Iivar Kempin *Suomalaisesta mytologiasta* jatkuu demonisten eläinhahmojen kuvauksen jälkeen selostuksella metsästä ja hiidestä:

Metsän haltia Tapio on alkuaan elollistettu metsä, metsän henki (Ganander 1.89; Gottlund 1.350), ja tällaisena se kuuluu maahisiin. Synkkien metsien haltiaa on myös nimitetty Hiideksi. Tällöin ovat

¹⁹ Nykyisin *hiisi*-sanaa saatetaan käyttää lievähkönä kirosanana, kuten ’*Hiisi* vieköön!’ Tai ’*Painu hiiteen!*’ (Häkkinen 1987, 24-25.)

Tapiola ja Hiitola metsän nimityksinä metsän haltian Tapion tai Hiiden asuinpaikkoja. Mutta joskus nimitetään itseään metsää tapioksi tai hiideksi appellatiivisesti tarkoittamatta lainkaan sillä haltiaa tai eläintä. (SKVR VII 1 No. 810, 823) Samassa merkityksessä puhutaan Karjalassa metsän väestä Hiiden väkenä ja Hiisi on saanut Manalan voimia edustavan paholaisen merkityksen. Hiitolan pitäjässä ovat metsäiset Hiiden mäet (Hiijje miät), joissa pahojen hiisien kerrottiin asuvan. Myös karjalan kielen lyydiläismurteissa *metsh* (metsä) tarkoittaa paholaista. (Kujola 1.234-235). Tarkoitettaessa metsän väellä Manalan väkeä, Hiiden väkeä, käsitteissä on kuitenkin tapahtunut sekoittumista nähtävästi sen vuoksi, että pimeä metsä karhuineen, susineen, peikkoineen ja muine demoneineen oli pelottava, minkä vuoksi se rinnastettiin helposti Manalaan, josta petojenkin arveltiin lähteneen Pohjolan emännän synnyttäminä. (§313). (EPEV, 24-25)

Hiisi ja peikko eivät siis ole täysin synonyymisiä, sillä on nähtävissä seuraavanlainen erottelu: peikko kuuluu vuoren väkeen eli asuu vuorella. Menninkäinen puolestaan rakentaa pesänsä mm. kannon koloihin ja juurakoihin. Hiisi asustaa syvällä metsässä, Hiitolassa. Lisäksi oliot erotellaan koon mukaan toisistaan. Siinä missä peikko saattaa kasvaa ihmisen kokoiseksi, menninkäinen ei ole juurikaan vaaksaa pitempi ja hiisi on miehen peukalon mittainen. Myös luonteenpiirteet erottavat ne toisistaan. Peikko on lähinnä ihmistä muistuttava ja useimmiten kiltti, mitä nyt silloin tällöin harrastaa kepposia, etenkin jujuttaakseen tyhmää ihmistä. Hiisi on julma ja paha, menninkäinen puolestaan arka ja pelokas. (Ranta & Ranta 1996, 61-62, 75, 99-100.)

Peikosta tuotetaan useita mielikuvia itse tarinan tasolla. Näin peikko luonnollistetaan tarinan todellisuuteen liittämällä tarinan kuvaukset ja tiedonhaun tuottamat kuvaukset toisiinsa. Mikaelin kohtaamaa nimenomaista peikkoyksilöä kuvataan toisaalla hellyttävänä olentona:

Vaan mikään ei muuta sitä tosiasiaa että se on vielä pieni. Ja sairas. Ja heikko. Ja jätetty täysin yksin. (EPEV, 20)

Toisaalla peikko kuvataan petona:

Sen kynnet ojentuvat. Sen irvokas naama halkeaa hirveään ilmeeseen kun se päästää kurkustaan sähisevän murahduksen. (EPEV, 183)

Koska peikko on fiktiivinen, myös mielikuvat siitä ovat vaihtelevia ja hataria. Lukijana joudun tarkistamaan ja muuttamaan käsitystäni peikosta, kun teoksessa seikkaperäisesti kuvaillaan sen ulkonäköä ja käyttäytymistä. Lisäksi peikko kuvataan niin, että lukija saa tarkan mielikuvan olennoista:

Se on pieni, hoikka ja käpertynyt omituiseen asentoon, kuin sillä ei olisi niveliä ollenkaan. Sen pää on polvien välissä ja runsas musta harja viistää kuraista kiveystä.

Se ei ole varmaankaan kuin vuoden. Puolentoista korkeintaan. Pelkkä pentu. Se ei ole ollenkaan niin suuri ja ruhokas kuin miltä täysikasvuiset yksilöt kuvissa näyttävät.

Se on haavoittunut tai hylätty tai eksynyt muista. /--/ (EPEV, 11-12)

Se on kevyt, linnunluinen, painaa paljon vähemmän kuin samankokoinen lapsi. /--/ katsoo minua punertavilla kissansilmillään, joissa on pystysuora musta pupilli. Sillä on hieman kissankuonoa ulkonevampi suora nenänharjanne, sieraimet ovat suuret ja ilmeikkäät. Suu ei muistuta lainkaan kissan tai koiran halkinaista kuonoa vaan on kapea vaakasuora viiru. Kokonaisuus muistuttaa niin paljon ihmisen kasvoja - kuin silkkiapinan tai muun litteänaamaisen kädellisen - että on helppo ymmärtää miksi näitä mustia otuksia on aina pidetty jonkinlaisina metsän ihmisinä, luolissa ja koloissa asuvina, luonnon satunnaisesti luomina ihmisen pilkkakuvina. (EPEV, 12)

Toisaalta peikon tarkka kuvaus aiheuttaa objektin muuttumisen yhä epämääräisemmäksi. Kuvaus ei täsmennykään yksityiskohdista. Päinvastoin, mitä enemmän informaatiota peikosta tarjotaan, sitä epämääräisemmäksi representoitu olio käy. (Ingarden sit. Eagleton 1997, 100.) Etenkin kun kyse on fiktiivisestä olennoista, on objektin hahmottaminen vaikeaa. Todellisessa, aktuaalisessa maailmassa ihmisiä on olemassa, peikkoja ei.

4.2. Peikkous toiseutena

Romaanin henkilöt kokevat peikon uhkana, vieraana ja outona. Martes kauhistuu peikon nähdessään:

Se seisoo kahdella jalalla. Se on irvistävä paholainen. Se on science fiction -elokuvan hirviö. (EPEV, 183)

Spiderman puolestaan pohtii Mikaelin peikkoa seuraavasti:

Hänen peikkonsa on kuin pala yötä jonka joku on riistänyt maisemasta ja tuonut huoneeseen. Se on sirpale tuulista pimeyttä, musta enkeli, luonnon henki.

Voiko pimeyden kesyttää?

Ehkä sen voi, jos se on aloitettaessa hyvin, hyvin nuori, riittävän avuton, riittävän huonokuntoinen...

Pieni yön pentu. (EPEV, 196)

Henkilöiden ajatusmaailman vastakohtana on romaanin todellisuus, realistinen kuvaus yhteiseloista peikon kanssa:

Kun tulen uuden kirjakasan kanssa kotiin, euforiassa tapaamisesta joka on niin lähellä, niin lähellä, astun ensimmäiseksi peikonpaskaan. Jos joku uskaltaa minulle valittaa ankeita kotiintulojaan, kuinka lapset ovat tehneet keittiössä toffeenekkuja ja jättäneet siivoamatta tai mies makaa sohvalla kahdessa ja puolessa promillessa – kenenkään ei tarvitse sentään astua trollinsontaan omassa eteisessään. Skeida on tietenkin huolellisesti työnnetty ovimaton alle piiloon, niin että jalkani liiskaa sen sekä parkettiin että mattoon. (EPEV, 58)

Näiden reaali maailman kuvausten lisäksi lukijana oma konventionaalinen ja kulttuurinen tietoisuuteni rakentaa peikon erilaisten satujen, tarinoiden, kertomusten ja myyttien avulla. EPEV antaa ensikäden tietoa tästä oudosta oliosta ja pyrkii siten tekemään peikosta uskottavan ja todellisen. Myös Mikael itse miettii tietoa saadessaan, mikä peikko oikeastaan on. Hän esittää myös itselleen olennaisen kysymyksen:

Mikä se minulle on?

Hoidokki, vähän niin kuin siipensä katkaissut pulu? Vai eksoottinen lemmikkieläin? Vai kenties talossa viivähtävä, hieman outotapainen mutta yhtä kaikki kiehtova vieras, joka jonakin päivänä lähtee kun on lähteäkseen?

Vai mikä?

Kysyn itseltäni enkä vastaa. (EPEV, 43)

Esittäessään itselleen kysymyksiä peikosta, Mikael joutuu pohtimaan omaa pimeää puoltaan, mutta ei uskalla tai tahdo ottaa siitä selvää. Hän tiedostaa itsekkin oman pelkonsa ja epävarmuutensa todetessaan, ettei vastaa itselleen esittämäänsä kysymykseen. Lukijana alan pohtia sitä, mikä peikko todellakin on. Onko se vain lemmikkieläin tai hoidokki? Siihen en haluaisi tyytyä. Vieras peikko on, mutta edellinen lainaus antaa vielä mahdollisuuden kysymällä: vai mikä?

Peikko toimii romaanissa vieraannuttavana²⁰ elementtinä ollessaan fiktiivinen hahmo, joka ilmaantuu reaalisena kuvatun tamperelaisen kerrostalon takapihalle. Romaanissa ei koetakaan tuoda peikkoa tarinaan itsestäänselvyytenä, vaan myös henkilöt epäilevät sen olemassaoloa. Kun Martes tunkeutuu Mikaelin asuntoon ja tapaa Pessin, hän uskoo vihdoin peikon olevan olemassa:

Peikko. Elävä oikea peikko. Olen ollut täydellinen narri. (EPEV, 193)

Tarkoitus sille, että lukija uskoisi peikkoon, löytyy EPEV:n tavasta käsitellä erilaisia teemoja. Kun tarinaan tuodaan jokin outo elementti, tässä tapauksessa peikko, saavutetaan etäännyttävä vaikutelma. Vieraannuttavan elementin avulla käsiteltävää ongelmaa voidaan tarkastella huomattavasti abstraktimmin ja samalla syvemmin, kuin jos sitä käsiteltäisiin reaalisena ongelmana reaalisessa ympäristössä. (Sinisalo 1999.)

Peikko symboloi kaikkea vierasta, outoa ja pelottavaa. Peikon merkitys rakentaa koko teoksen merkitystä. Peikko edustaa kaikkea sitä, mikä on osittain tai kokonaan tuntematonta tai mistä ei riittävästi tiedetä. Kaikkeen tällaiseen ihminen suhtautuu automaattisesti torjuen, peläten tai halveksien. Peikko edustaa siis toiseutta.²¹ Toiseus on vierautta, outoutta ja pelkoa sitä kohtaan. EPEV etsii tapaa, jolla se voi käsitellä toiseutta uudesta näkökulmasta, tapaa jossa toinen säilyttää

²⁰ Vieraannuttaminen (ostrejenie) tai etäännyttäminen on venäläisiltä formalisteilta peräisin oleva käsite, joka heidän mukaansa tekee kirjallisuudesta kirjallisuutta. He nimittivät ominaisuutta kirjallisuudellisuudeksi (literaturnost). Heidän mukaansa tärkein kirjallisuuden ominaisuus piilee sen kielessä ja kielen tärkein piirre on sen oudoksi tekevä, vieraannuttava vaikutus. Formalistien mukaan arkikieli, sekä samalla kokemus maailmasta, väljähtyy ja automaattistuu. Kirjallisuus kykenee vieraannuttamalla väkevöittämään elämyksiämme, tekemään niistä todellisempia ja aidompia. Proosassa vieraannuttamisen keinoina ovat esimerkiksi tapahtumien järjestys tai kerronnan hidastaminen eivät niinkään yksittäiset sanat tai niiden käyttö. (Eagleton 1997, 14-18)

²¹ Alun perin ”toiseus” palautuu Jacques Lacanin ajatteluun ja on hänen kehittämänsä termi. (Kts. esim Lacan, Jacques, 1953: ”Some reflections on the ego”. International journal of Psychoanalysis 34, 11-17.)

toiseutensa. Se etäännyttää peikon avulla toiseuden ongelman pois tyyppillisistä käsittelytavasta, kuten pelkästä homoseksuaalisuuden tarkastelusta, naiseudesta tai rodusta.

Peikon avulla toiseuden tematiikka nousee esiin. EPEV:ssä kaikki henkilöhahmot kuvastavat omalla tavallaan toiseutta, joka Mikaelin ja hänen ystäviensä tapauksessa merkitsee seksuaalista suuntautumista. EPEV on ennen kaikkea kuvaus nykyajan ihmisestä, hänen elämästään ja ongelmista joita hän kohtaa. Kärjistäen tämä tulee esiin siinä, että kertomus kuvaa marginaaliryhmää, homoja. Romaanin todellisuus on kuvausta tämän alakulttuurin arkielämästä ja tavoista, esimerkiksi Ecke analysoi kaupunkia ja heidän kantapaikkaansa Café Bongoa näin:

Meidän kaupunkimme on erilaisensa vain vähän eri vivahteella. Näin pienessä kaupungissa meillä ei ole omia katuja, kauppoja eikä gallerioita, mutta meillä on oma kätkeyty topografia, omat kadunkulmat; me näemme sillan kulmassa röökiä vetävän miehen aivan eri tavalla kuin muut, me huomaamme käten liikahduksia ja katseita silmäkulmista silloin, kun ne ovat kaikille muille vain visuaalista hälyä; me tiedämme nurkkia ja koloja ja kujia ja porttikäytäviä joilla on aivan oma merkityksensä. /--/ (EPEV, 107)

/--/ Vain me näemme näkymättömät ominaisuudet.

Café Bongon ilmassa risteilee koko ajan sellainen määrä äänettömiä viestejä /--/

On niitä hetkiä jolloin tietyt hahmot asettuvat saataville; kun ilta etenee he poistuvat kavereidensa pöydistä ja tekevät hetkellisen näyteikkunan. Mutta vain niille jotka näkevät. (EPEV, 107 - 108)

Ecken kautta lukija vihitään homoseksuaalien maailmaan, joka tulee tunnustettavaksi erilaisista symboleista. Päähenkilöiden homoseksuaalisuus asettaa vastakkain kulttuurin hyväksynnän ja yhteisön torjunnan. Mikaelin ja hänen ystäviensä kantapaikassa käy nainen, joka selvästikään ei kuulu sinne, vaan etsii marginaalikulttuurista jännitystä elämäänsä. Tällä osoitetaan se, että vaikka kulttuuri näennäisesti hyväksyy homoseksuaalisuuden, yhteisölle se silti on outoa.

Joku voisi väittää että se [heteronainen homobaarissa] suhtautuu meihin kuin häkkieläimiin, mutta minulla on toinen teoria; se että me ollaan sille jaloja villejä, jonkinlainen sopivasti pikkuriikkisen järjestäytyneen

yhteiskunnan ulkopuolella sijaitseva harmaa alue, kesyttämätön maa jonne astumiseen tarvitaan erityisen paljon kanttia; mutta jos sinne uskaltaa mennä, ihmeellinen vapauden ja standardeille huiluthaistattamisen tuoksu jää leijumaan vaatteisiin ja tekee kenestä tahansa instant-anarkistin. Täällä käyminen on sille varmaan kuin laittaisi poispestävän tatuoinnin olkapäähän. Koko kiva marginaali-image ilman tylsää sitoutumista, eikä koskaan tarvitse miettiä, voiko lähteä ulos ennen pimeää. (EPEV, 108)

EPEV on tämän ajan perspektiivissä radikaali. Se kyseenalaistaa meille tuttua maailmaa ja kysyy ajankohtaisia kysymyksiä. Ilmestyessään se herätti huomiota peikon lisäksi homoseksuaalisuuden teemallaan, joka oli ajan polttavia kysymyksiä etenkin homosuhteiden virallistamisen aikana käydyn keskustelun yhteydessä. Homoseksuaalisuus on esimerkki ihmisen toiseuden kohtaamisen ongelmasta. Toisen toiseus pelottaa. Ihmisen on vaikea sijoittaa toinen toisen omaan perspektiiviin ja tarkkailla häntä hyväksyvästi sen kautta. Vaistomaisesti ihminen suhtautuu vieraaseen objektina, myös suojellakseen itseään. (Ricoeur 1994, 176.) Esimerkiksi homoseksuaalisuus pelottaa ihmisiä juuri siksi, että se on erilaista, vierasta, heteroseksuaalisuudesta poikkeavaa. Koska peikko asetetaan oudoksi, homo vertautuu normaaliin. Kuitenkin tarinassa siellä täällä vilahtaa henkilöiden tietoisuus omasta toiseudestaan.

Kun toisen ihmisen toiseus ei kiinnosta, hänet pyritään sulauttamaan omaan perspektiiviin. Tällainen toisen ihmisen kaventaminen ja alistaminen tapahtuu myös silloin, kun toiseen suhtaudutaan tiukasti roolien mukaisesti, kuten esimerkiksi useimmissa marginaalikulttuureissa. (Ricoeur 1994, 178.) Ecken mielipiteet homobaarissa ilta illan jälkeen istuvasta naisesta kuvaavat juuri näitä rooleja.

Tasa-arvoisissa suhteissa toteutuu molemminpuolisuus, vastavuoroisuus. Tällöin toisesta ollaan kiinnostuneita hänen itsensä vuoksi. Suhteen edellytyksenä on avoimuus toisen ihmisen toiseudelle, hänen itsestä eroavalle, itsestä vieraalle.

Pessi kokeilee kypälällään peiliä. Se katsoo minua ja sitten taas kuvastimeen. Se paljastaa hampaansa ja kavahtaa hieman taaksepäin kun peikko peilissä vastaa irvistyksensä, mutta sitten se hivutautuu takaisin peilin ääreen ja kokeilee taas tassullaan kylmää lasipintaa.

Katselemme toisiamme, minä ja peikko; lampun valo luo pääni ympärille vaalean sädekehän ja Pessi erottuu vieressäni tummana siluettina; me katsomme toisiimme ja peiliin ja toisiimme. (EPEV, 138)

Minän ja toisen välistä suhdetta voidaan käsitteellisesti tarkastella oman ja vieraan perspektiivin välisenä suhteena. (Buber 1999, 28-29.) EPEV:ssä tarinan ainoa vastavuoroinen suhde on Pessin ja Mikaelin välillä. Kaikki ihmisten väliset suhteet ovat enemmän tai vähemmän alistussuhteita. Esimerkiksi Mikael käyttää Eckeä sen seksuaalisen halunsa tyydyttämiseen, jonka Pessi hänessä herättää:

Minä haluan juuri nyt jotakuta niin paljon että sattuu, enkä siksi välitä siitä ketä loukkaan ja paljonko sen takia. (EPEV, 123)

Martes haluaa vain taloudellista hyötyä ihmisistä. Hänen tapansa suhtautua toiseen ihmiseen on kohdella toista objektina. Hän pyrkii vaikuttamaan toiseen valehtelemalla ja huijaamalla. Toinen ihminen on Martesille vain jonkin toimenpiteen kohde. Martes käyttää toista omiin tarkoituksiin, omien tavoitteidensa saavuttamiseen, kuten esimerkiksi silloin kun tarvitsee Mikaelin ammattitaitoa valokuvaajana ja kuvankäsittelijänä:

Mikael tuoksuu hieman niin kuin Kleinin One, havuilta ja sitruunalta ja mausteelta, ja jokin minussa liikahtaa. Mutta kun hän katsoo minua kuin koiranpentu, koettaa hakea silmistäni jotain mitä niissä ei ole, hän alkaa saman tien rassata hermojani. Tein mielestäni niiden parin kapakkaillan jälkeen selväksi että hän oli lyömässä kirvestään tosi pahasti kiveen. Mutta minä tarvitsen Mikaelia nyt ja siksi kumarrun hänen ylleen nuuhkimaan pehmeästi kuin hevonen säikkyä varsaa. Hänen on muistettava tarkasti kuinka paljon hän haluaa olla minulle mieliksi. (EPEV, 70)

Spiderman on kylmän analyttinen. Pentti pitää Palomitaa vankinaan ja käyttää seksuaalisesti hyväkseen ja alistaa. Ecke on riippuvainen Mikaelista. Hän ei ota itseään huomioon lainkaan, mitä vaadittaisiin tasavertaisen suhteen syntymiseen (Levinas 1996b, 107). Hän pelkää jatkuvasti menettävänsä Mikaelin, joten yrittää vain olla kiltti Mikaelille ja viihdyttää häntä. Heidän välisensä keskustelu jää melko pinnalliselle tasolle. Sama toteutuu muissakin romaanin kuvaamissa

ihmissuhteissa. Seuraava esimerkki kuvastaa, kuinka pinnallisella tasolla ihmissuhteet ovat. Vaikutuksen tekeminen ulkoisin keinoin on tärkeää:

Vedän päälleni metsänvihreän Gore-tex-puvun, sen kevyen ja kestävä ja vedenpitävän, jonka hankin silloin kun lähdin Paulin kanssa viikoksi lappiin mutta jota olen käyttänyt vain sen kerran. Jalkaani nyöritän vahvapohjaiset nilkkaa tukevat vedenpitävät vaelluskengät, ne jotka hankin tehdäkseeni Jenisiin vaikutuksen ja teinkin sen verran että kengät on ajettu sisään. (EPEV, 249)

Romaani kuvaa myös sitä, että ihmiset kärsivät tästä asetelmasta. Ecke ymmärtää, ettei Mikael kohtaa häntä toisena ja huomaa ne harvat tilanteet, joissa Mikael hänet todella huomioi:

Enkeli on niin söde, että tekee kipeää /--/ Enkeli nauraa uudelleen ja katsoo minua nyt niin että olen hänelle olemassa /--/ (EPEV, 124 -125)

Epätoivoisesti Ecke koettaa saavuttaa Mikaelin tietoisuuden. Hän tekee kaikkensa, jotta Mikael huomaisi hänet ja ihastuisi häneen. Pienetkin armopalat Mikaelin taholta saavat Ecken onnelliseksi.

En ole ikinä ollut näin onnellinen.
Enkä ole ikinä ollut yhtä rusementan varma siitä, että se joka minua juuri niin hekumallisesti pitelee, ajattelee toista.
Silmieni edessä välkkyvä kapakassa tapaamani kuukauden catch, se ilmiselvä itsensä kieltäjä, se laakeriseppelöity latentti, ja kun Enkeli vetää minut itseään vasten ja voihtaisee niin minä koetan olla kaikin voimin Martti, minä olen hänelle ihan kuka hän vain haluaa minun olevan. (EPEV, 174)

Ecke vaistoaa, ettei hän kohtaa vain Mikaelia, vaan myös jonkun muun. Hän luulee Mikaelin ajattelevan Martesia, mutta tyytyy siihen, mitä saa. Mikaelin mielen täyttää Pessi. Hän huomaa kiihottuvansa peikon läsnäolosta:

Nielaisen. Pessi katsoo kasvoihini kuin kummeksuen miksi lopetin lukemisen, miksi sanat tarttuivat kurkkuuni. Se kurottaa ylöspäin, näkee hikipisaran ja sen pieni karkea kieli sipaisee suupieltäni niin että minussa läikähtää kurkussa asti. Ja ulkona sataa lunta, sataa loputtomiin. (EPEV, 161)

Ymmärrettyään seksuaalisen kiinnostuksensa peikkoa kohtaan Mikael tuntee itsensä ahdistuneeksi peikon seurassa.

Ja taas suljen oven, taas lähdän pakoon. Pakoon itseäni, pakoon Pessiä. Kun edes tietäisin mitä pakenen, mitä pelkään. (EPEV, 208)

Mikael ottaa peikon hoiviinsa päänäpistästä ja silloin, kun peikko on pieni, sairas ja heikko. Mikael tietää olevansa vahvempi, viisaampi. Tarinan edetessä Mikael kokee häpeää ja avuttomuutta peikon seksuaalisen vetovoiman edessä.

Sperma on tahrinut Pessin selän ja omat reiteni ja minä koetan kaikin voimin olla ajattelematta mitä äsken tapahtui. /--/ minä työnnän sen pois sylistäni niin äkillisellä ja melkein väkivaltaisella liikkeellä että se säikähtää, singahtaa eteiseen ja yrittää kiivetä hattuhyllylle. Sen ilmaa polkevat vahvat takajalat osuvat eteisen seinäpeilin kehykseen, ja peili putoaa tömähtäen paksulle matolle samalla hetkellä kun minä syöksyn kylpyhuoneeseen pestäkseni pois häpeällisen tahrin. (EPEV, 134)

Mikael hätkähtää omia voimakkaita tunteitaan Pessiä kohtaan ja päättää viedä Pessin takaisin metsään. Hän yrittää pysyä lujana tunteitaan vastaan. Pessi ei kuitenkaan enää tule toimeen yksin ja Mikael ymmärtää oman vastuunsa:

Askeleeni polulla narahtelevat lohduttomasti. Yhtäkkiä niihin sekoittuu toinen ääni, kynsien raivoisia rapsahduksia, ja ennen kuin ehdin edes kääntyä, jokin iskee oikeaan reiteeni kuin tiikeri.

Pessi riippuu kaikilla neljällä raajallaan jalassani ja katsoo ylös suoraan kasvoihini niin intensiivisesti että se on kuin lyönti. Se päästää kurkustaan pientä naukuvaa ääntä. Se tärisee niin voimakkaasti että minä huojun resonanssista.

Se ei selviä talvessa. Se on alaston ja minä olen sen riisunut. (EPEV, 136)

Romaani käsittelee toiseuden tematiikkaa pohtimalla kysymystä ihmisen kyvyttömyydestä luoda suhdetta toiseen ihmiseen kunnioittamalla toista. Ihminen on aina ensisijassa huolissaan itsestään ja omasta eloonjäämisestään. Jos joku uhkaa, ihminen puolustautuu ja toisen kohtaaminen muuttuu teeskentelyksi. (Levinas 1996a, 21.) Tarinan individualismin läpäisemässä nyky-yhteiskunnassa henkilöt kokevat jokaisen toisen uhkana. He tietävät, että ihminen harvoin on

pyyteetön ja vilpittömästi kiinnostunut toisesta toisena, jota kunnioittamalla ihmisyyden olisi enemmän ihmisyyttä.

Arkisessa puheessa homo-sanalla on usein negatiivinen kaiku, tarinassa hetero on vastaavanlainen luokitteleva, halveksiva ilmaus:

Martti ei ole meikäläisiä, ei ensi silmäyksellä, mutta olen nähnyt ennenkin näitä siinä-hilkulla-heiluvia kundeja. Tämän on pakko olla se hetero jonka takia Enkeli dumppassi Hämiksen. (EPEV, 94)

Niin kuin tuo tiskillä istuva heteromuija jonka mielestä on rankkaa käydä homoravintolassa /--/ (EPEV, 108)

Yksi tarinan tasoista onkin osoittaa lukijalle, että myös valtakulttuurin toisina pitämät ihmiset ovat ihmisiä, samalla tavalla tuntevia ja ajattelevia kuin muutkin.

Palomita puolestaan edustaa toiseutta ulkomaalaisuutensa kautta. Romanissa ainoastaan Palomitan aviomies Pentti on valkoihoinen heteromies, niin sanottu ”normaali”. Kuitenkin hän on romaanin henkilöahmoista raain, julmin ja typerin.

Pentillä on kiire. Hän hakee jotakin kylpyhuoneesta ja potkaisee pyykkikoria niin että se kaatuu ja kansi vierii kolisten. Ja jähmetyn kun näen, kuinka korin aukkojen läpi pyykin seasta pilkottaa Mikaelin antaman lehden kansi.

Mutta Pentti ei huomaa sitä, vaan ryntää saman tien ulos ovesta ja minä valun istumaan lattialle sydän melkein rinnasta ulkona. Minun on löydettävä lehdelle uusi paikka. En haluaisi heittää sitä pois sillä minulla on niin vähän mitään omaa. Jokainen sivu on kirje. Jokainen kuva on kuin pieni värillinen ovi pois tästä huoneistosta.

Mietin kauan. Minulla ei ole omaa komeroa eikä laatikkoa. Vaikka Pentti ei koskaan itse ota kaapista pyyhettä tai lakanaa, hän kerran veti kaikki tavarat alas ja käskei minun siivota ne parempaan järjestykseen. /--/ Menen kaapille ja alan varovasti nostella yhtä lehtipinoista pois. Pidän huolta että ne pysyvät samassa järjestyksessä. Kaikkien lehtien kansissa on naisia. /--/ (EPEV, 103)

Normaali hallitsee toiseutta ja siten toiseudessa on aina kyse vallasta. Pentti käyttää valtaansa Palomitaan häikäilemättä. Hän on mm. valehdellut Palomitalle suomalaisesta yhteiskunnasta pelotellakseen ja täten hallitakseen tätä:

Olen varma että nyt Pentti on tehnyt niin kuin on uhannut ja kutsunut poliisit viemään minut pois. Pentti on kertonut että Suomessa miehiään pettävät vaimot pannaan vankilaan. (EPEV, 250)

Tästä avautuu näkökulma, joka kärjistäen kyseenalaistaa edellä mainitun ”normaaliuden” käsitteen. Kääntämällä se kaikkein normaalein, tavallisin ja jopa nimeltään perussuomalaisin mies väkivaltaiseksi alistajaksi, korostuu ajatus siitä, että EPEV:ssä sekä homot että heterot käsitellään vallan näkökulmasta samalla tavoin alistamista kristisoiden. Palomita toimii tarinassa yhtenä kerroksena, jonka avulla vallan käytön ongelma on siirretty suomalaisen miehen ja hänen filippiiniläisvaimonsa elämästä kertovaan kärjistävään kuvaan. Etenkin väkivaltaista ja seksuaalista vallankäyttöä sekä naisen asemaa toisena pohditaan Palomitan kautta.

Me olemme niitä jotka emme itse ymmärrä omaa parastamme, me olemme niitä joiden on tiedettävä paikkamme tai muuten maailma tuhoutuu. Me olemme laimennettuja ihmisiä. Miehellä ei ole sukupuolta. Vain naisilla on. (EPEV, 219)

Tarinan edetessä Palomita ymmärtää oman asemansa ja kasvaa lopussa tietoisuuteen omasta arvostaan ilmaistessaan rappukäytävässä oleville poliiseille olevansa asunnossa miehensä vankina.

Vaikka kättäni särkee hirvittävästi alan jyskyttää ovea ja huutaa niin että he varmasti kuulevat. (EPEV, 251)

Tarina ei kerro Palomitan kohtalosta enempää, mutta vihjeiden kautta lukija voi päätellä, että Palomita selviää.

Myös kieli vaikuttaa ihmisen tapaan kohdata toinen. En tarkoita tässä yhteydessä kieltä merkkijärjestelmänä tai kommunikaatiovälineenä, vaan kieltä itsessään. Ennen kuin kieli on kommunikaation väline, siinä on kyse suhteesta toiseen, keskustelukumppaniin. Kielen olemassaolo jo sinänsä viittaa toiseen. (Levinas 1996a, 21.)

Kielestä löytyy myös vastauksia siihen, miksi toisen yli voi astella ilman minkäänlaista kohtaamista. Vieras kieli ja kommunikaatiomahdollisuuden

puuttuminen asettavat ikään kuin verhon toisen kasvojen eteen. Tällöin syntyy vierauden ja tätä kautta uhkan ja pelon tunne, joita ihminen torjuu torjumalla toisen. Mikaelin ja Palomitan ensimmäinen kohtaaminen on ongelmallinen juuri kielen vuoksi:

Mies puhuu nopeaa suomea josta saan selville vain sanan sieltä toisen täältä. Sanoissa on kulmia ja mutkia ja pitkiä kohtia jotka pitää sanoa suu perältä auki. /--/ Mies näyttää huomaavan, että en ymmärrä. Hän on nähnyt vain oman hätänsä mutta nyt hän näkee minut. /--/ (EPEV, 28)

Kieli on suhteessa olemista toisen kanssa, mutta tarinassa yhteisen kielen merkitys suhteen mahdollistajana kyseenalaistetaan. Pessin ja Mikaelin suhde toimii ilman yhteistä kieltä, kielen siinä merkityksessä kuin sen yleisesti käsitämme:

Pessi on oppinut varomaan sanomalehteä. Vaikka en olekaan koskaan lyönyt sitä, rapsauttanut sillä vain symbolisesti, se tajuaa ilmiselvästi että rullalle käärittynyt Hesari merkitsee määräysvaltaa. (EPEV, 67)

Silti teoksessa peikon ja ihmisen välille syntyy merkittävä suhde, merkittävämpi kuin ihmisten, joilla yhteinen kieli on. Mikael vaistoa hetkessä Pessin mielialat:

Menen sängyn luokse ja kosketan varovasti kohoumaa. Se ärjähtää ja potkaisee ja nyyhkäisee, ja vajoaa sitten takaisin vapisten. Ymmärrän että Pessi on hirvittävän järkyttynyt jostakin. (EPEV, 212)

Myös Palomitan ja Mikaelin suhde muuttuu läheiseksi, vaikka heillä ei olekaan yhteistä kieltä, jota kumpikin kunnolla osaisi.

En tiedä ymmärtääkö Mikael, mutta hänen silmissään on epäuskoista ilahtumista joka peittää alleen niissä riehuneen hädän. (EPEV, 81)

Suhde toimii sen kautta, että tietoisuuden avulla ymmärtää toista ja välittää muilla viestinnän keinoilla kuin puheella, että huomioi toisen toisena.

5. ENKELIN SIIVET

5.1 Sitaatit

Yrjö Kokon *Pessi ja Illusia* toimii analogiasuhteessa Sinisalon EPEV:hen. Analogia- eli vastaavuus- tai yhdenmukaisuussuhteeseen viittaavat ennen kaikkea edellä esitetyt henkilöiden nimet. Toisaalta esimerkiksi rakenteellisella tasolla on nähtävissä analogia. *Pessi ja Illusia* on kehystekstomuksen varaan rakennettu kuvaus eri metsäneläimistä. Tarinan minäkertoja elää sotavuotta 1944 ja kirjoittaa asemasodan hiljaisina hetkinä lapsilleen tarinoita, jotka kokoaa kirjaksi. Uloimmaisena kehystekstinä on kertojan kuvaus sodasta ja omasta kirjoittamisestaan.

Kehystarina nivoutuu kertomukseen Illusia-keijusta, joka jää jälkeen sisaruksistaan ja joka törmää peikkoon nimeltä Pessi. Pessi kuljettaa häntä ympäri metsää ja he tapaavat eri eläimiä, lintuja, hyönteisiä ja nisäkkäitä. Saturomaanissa eläimet puhuvat ja ovat saaneet personifikaation kautta muitakin ihmismäisiä ominaisuuksia. Illusia ei voi palata kotiinsa sateenkaarelle, koska Ristilukki varastaa häneltä siivet. Niinpä hän jää asumaan Pessin kanssa ja yhdessä ponnistellen he selviävät talvesta. Lopussa he saavat lapsen, eikä Illusia enää ikävöi kotiinsa. Pessi ja Illusia ovat toistensa vastakohtat niin ulkonäöltään, luonteeltaan kuin elintavoiltaan. *Pessin ja Illusian* kertoja kommentoi kirjailijan tehtävää:

Täytyy osata nähdä ruohon sisään, puitten taakse, järven pohjaan ja luoksepääsemättömien vuorten onkaloihin ja revontulien kattamien tunturien harjoille, sillä siellä on paljon sellaista, jota vain kirjailijat aavistavat ja lapset tuntevat. Vain he aavistavat luonnon monet keijukaiset ja pikku peikot ja tuntevat luonnossa vilpittöitä iloa ja joskus kammoa, sillä he näkevät luonnossa kohtalon. He osaavat lukea luonnon kirjaa. He ymmärtävät kukkien ja eläinten kieltä. (Kokko 1944, 7)

EPEV:n rakenne on kaksijakoinen. Kuten edellä olen esittänyt, toisaalla on etenevä juoni, jota pilkkovat sitaatit, osin fiktiiviset lainaukset niin kansalliskirjallisuudestamme, tieteellisistä teksteistä, lehtiartikkeleista kuin saduistakin. Nämä avaavat intertekstuaalisen yhteyden eri teemojen laajempaan ymmärtämiseen. Romaaniin on ikään kuin kutoutunut sitaatteja, katkelmia ja otoksia toisista teksteistä. Sitaatit, joita teksti työstää ja joista se muodostuu, ovat tuttuja, mutta saavat uusia merkityksiä uudessa kontekstissa. Tutkitaanpa sitten peikkoa tai teoksen henkilöitä, vihjeet ja viitteet kuljettavat aina toisiin teksteihin ja uusiin tulkintoihin. Yksi sitaattien tärkeä tehtävä on vihjata juonen tuleviin tapahtumiin ja tukea niitä.

Romaanin lopussa ilmenevään aseelliseen peikkoon vihjataan taustateksteissä useasti. *Peikon ja karhun tarina* (EPEV, 60-61)²² on kertomus peikon ja karhun keskustelusta, jossa peikko tapaa karhun kaivamassa itselleen talvipesää, mennäkseen ”miestä pakoon”. Peikko sanoo: ”Enpä luule löytyvän miestä, jota pitää peljätä”, johon karhu vastaa: ”Peljättävä on mies, kun hänellä on aseet.” Peikko lähtee etsimään tällaista miestä ja lopulta törmää sotamieheen. Sotamies ampuu peikkoa aseellaan häntään niin, että ”karvat siitä lähtivät; päähän jäi vain tupsu” ja miekallaan sotamies ”vetäisee pystyisen naarmun kumpaankin peikon silmään”. Peikko uskoo vihdoon, että miestä tulee pelätä ja ”rakensi sekin itselleen talvipesän, niin kuin se on sen perästä joka talvi tehnyt.” Toisaalta kertomus valaisee peikon ulkonäön, hännän ja silmien syntytaustaa ja toisaalta sen elintapaa, talvipesän rakentamista. Ase uhkaavan ja pelon symbolina toimii tässä siten, että se luo lukijan tietoisuuteen ympäristöä, johon asetta kantava peikko on myöhemmin vaivatonta tuoda. Myöhemmin romaanissa on uutinen, jossa miehet ovat saaneet ampumavammoja metsässä.

PEIKOT JA PYSSYMIEHET HIPPASILLA PULESJÄRVELLÄ.
AAMULEHTI, 29.3.2000

/--/ Villieläimen yllättämiksi joutuneet miehet saivat osumia ilmeisestikin heitä puolustamaan pyrkineen tuntemattomaksi jääneen ampujan harhaluodeista. /--/ (EPEV, 210)

²² A.V. Koskimiehen ja T.I. Itkosen *Inarinlappalaista kansantietoutta*- teos vuodelta 1978 ei oikeasti sisällä kyseistä kertomusta. Käytettävissäni on vain toinen uudistettu painos.

Miehet olivat löytäneet murtojälkiä leirintäalueen mökeistä ja asiaa tutkiessaan törmänneet peikkoon. Kun miehet olivat koettaneet ampua peikkoa, oli joku ampunut heitä metsästä ja käyttänyt ”todennäköisesti suurikaliiberista metsästys- tai sotilasasetta”

”SUOMALAINEN SUURPETOSYKSY. Ilta-Sanomat 30.11. 1999.” (EPEV, 64-66) kertoo ihmisten ”huolestuneisuudesta suurpetojen esiintymisestä kaupunkien liepeillä”. Sitaatissa perustellaan sitä, miksi peikkojen ja muiden suurpetojen on tultava asutuksen läheisyyteen. Syiksi luetellaan ravinnon puute ja se, että pieneläin kannat ovat kaupunkien laidoilla suuret, jolloin siellä on ruokaa. Mikael katsoo myös televisiosta uutisia:

Uutiset alkavat, vampautan laiskasti lue läpi ensimmäisten otsikoiden, valuuttavekslausta, Pakistanin kriisiä, jollekin asevarikolle murtauduttu Parolassa ja viety melkoinen sylvys tuliaseita. Venäjän mafia epäilemättä – mutta neljännen uutisen kohdalla unohdan koko leikityksen. (EPEV, 110-111)

Seuraava televisiouutinen kertoo peikkohavainnoista, joita on tehty itärajan tuntumassa ja nyt myös sisemmässä Suomessa. Tämä uutinen kiinnittää huomion, koska siinä kerrotaan peikosta. Sen sijaan ohimennen lueteltuun uutiseen Parolan asevarikolta viedyistä aseista kiinnittää huomiota vasta, kun peikolla on ase kädessä ja Mikael itse kommentoi asiaa:

Ja se mikä trollilla on oikeassa kypälässään on julman itsestään selvää, johan minä sen jotenkin alitajuisesti arvasin, Parolan asevarikot ja ne kaikki muut omituiset jutut, sanoo jähmettynyt mieleni samalla, kun hiisi nostaa toisen kätensä, heilauttaa sotilaskiväärin lonkalleen ja loksauttaa varmistimen pois. (EPEV, 261)

Lehtiartikkelilla ”CALVIN KLEIN KIIHOTTAA OSELOTTEJA. AAMULEHTI 5.8. 1999” (EPEV, 122) puolestaan perustellaan tieteellisesti se, miksi Mikael tuntee vastustamatonta seksuaalista vetoa Pessiä kohtaan. Feromonit, tuoksut joita eläimet erittävät, vaikuttavat kiihottavasti ja edistävät luonnossa parinmuodostusta. Artikkelin mukaan Calvin Kleinin Obsession for men -tuoksussa on kissaeläimiä kiihottavaa tuoksua ja peikko esitetään kissa-apinoihin kuuluvaksi. (Vrt. EPEV, 17.) Näin vihjataan etukäteen Mikaelin ja Pessin tulevaan

suhteeseen. Kaikki romaanin henkilöt kiinnittävät huomionsa tuoksuun, joka Mikaelista erittyy. He luulevat sitä uudeksi partavedeksi ymmärtämättä sen olevan Pessin tuoksun. Vain Hämis eläinlääkärinä ja siis biologiaan perehtyneenä ymmärtää, mikä tuo tuoksu on :

'Ja muuten tiedoksesi', sanon ja sävy herättää hetkeksi Enkelin, niin kylmä ja kolakka ääneni on. 'Tästä minulla ei ole varsinaista evidenssiä, mutta tämän huushollin ilma on ilmeisesti täpötäynnä feromoneja.'

'Feromoneja?'

'Erityisiä hajumolekyylejä joita eläimet levittävät ilmaan. Niillä viestitään kiimaa ja pelkoa ja terveydentilaa ja asemaa laumassa...niillä manipuloidaan ja kontrolloidaan ja houkutellaan muita lauman ja rodun jäseniä. Ja sinun trollisi erittää joitakin hyvin vahvoja feromoneja.'
(EPEV, 200)

Seuraavat kaksi sitaattia vihjaavat tapahtumaan, jossa Martes ja Ecke tunkeutuvat Mikaelin asuntoon, Martes röyhkeyttään ja Ecke halutessaan iloisesti yllättää Mikaelin:

LARS LEVI LAESTADIUS: RIPPISAARNA, 1849

Sen tähden he ovat mustat muodoltaan niin kuin tatarilaiset, kun he tulevat vielä kynsimään maan päällä asuvaisia, jotka kantavat ristiä rinnassaan. Mutta ne manalaiset ovat niin kuin metsänperkeleet, jotka ulvovat niin kuin hukat, kun he tuntevat veren hajua, ja muutamat nauravat niin kuin hattarat, kun rietas hukuttaa heitä. (EPEV, 232)

Teksti luo synkkää tunnelmaa ja vihjaa kynsimisen ja veren kautta Pessin, tässä yhteydessä pedon puolustuskeinoihin. Nauru symboloi Martesin vahingoniloa, kun Mikaelille käy huonosti.

SUOMEN KANSAN VANHAT RUNOT;1993.
VII:3, 1237. SUISTAMO

Kolm' on meitä veljeksiä,
Kolme veljen poikasia;
Läksi yksi hirven hihantahan,
Toinen jänön ajohon,
Kolmans peikon pyytännähän.
Tuli tuolta yksi veli,

Jänön on kypäle kä'essä;
 Tulpa tuolta toinen veikko
 Revon kaakku kainalossa;
 Kolmanspa ei tullutkana.
 (EPEV, 177)

Runo toimii vihjeenä tulevaan vastaavalla tavalla kuin Agatha Christien romaanissa *Kymmenen pientä neekeripoikaa* (Christie 1999, 29). Runon kolme miestä vastaavat Martesia, Hämistä ja Eckeä, jotka kaikki tulevat Mikaelin luo, vaikka Mikael on koettanut viimeiseen asti vältellä tilannetta, jossa joku näkisi Pessin. Martesia Pessi raapaisee kasvoihin. Hämis selviää vammoitta, koska Pessi on vielä shokissa Martesista, mutta kuten runossakin, Ecke ei enää palaa Mikaelin asunnosta; Pessi tappaa hänet.

Lopussa kun Mikael ja Pessi ovat paenneet metsään, on sitaatti arvostetulta uskontotieteilijältä, Uno Harvalta. Siinä kuvaillaan perinteentutkimuksen ja kielitieteen keinoin, mitä metsänpeittoon joutuminen tarkoittaa:

UNO HARVA: SUOMALAISTEN MUINAISUSKONTO, 1933

Samoin kuin kotieläimet voivat ihmisetkin joutua metsänpeittoon varsinkin, jos joutuvat astumaan ”metsänhaltijan polulle”, ”hiiden jäljille” tai ”hiiden saralle”. Rukajärveläisten kuulin kertovan että henkilö joka on kulkenut ”metsähisen jälen poikki” ei enää löydä kotiin. Aunuksessa hän kulkee ”karun jäljillä”. Vepsäläiset sanovat että hän on ”metshisen jäljille puutnu”. Virolaiset ovat uskoneet että kun *kulmking* ’kylmäkenkä’, joka ”enimmäkseen vaeltaa metsissä”, on ”käynyt maan päällä” voi joku joutua astumaan sen jäljille, jolloin hän, vaikka talo olisi silmien edessä, ei löydä kotiaan. Sama usko on ollut Suomen ruotsalaisilla: ”han har gått I skogsrådans fjät” tai ”går på trällspår” eikä tämä kuvitelma, joka on vallinnut mm. venäläisten keskuudessa, ole ollut tuntematon Ruotsissakaan.

Monet esimerkit osoittavat, ettei tällöin, varsinkin kun näin voi sattua aivan kotinurkilla, ole kysymys suureen metsään eksymisestä, vaan outoon olotilaan joutumisesta, jossa kaikki on toisin kuin meidän maailmassamme. (EPEV, 267)

EPEV:n loppu on avoin. Mikaelin ja Pessin kohtaamat suuret urospeikot pakottavat ase-in Mikaelin astumaan peikkojen luolaan. Mikael tarttuu Pessiä kädestä ja astuu sisään. Romaani loppuu.

EPEV:n perusteella ei voi tietää, mitä ”metsänpeittoon joutumisella” täsmällisesti ottaen tarkoitetaan. Viimeinen sitaatin virke vihjaa outoon olotilaan joutumiseen, ”jossa kaikki on toisin kuin meidän maailmassamme”. Mikael on kahdelta suunnalta pakotettu eroamaan meidän maailmastamme, sekä aseistettujen peikkojen että oman elinympäristönsä vuoksi, sillä Mikael on etsintäkuulutettuna taposta. Tämän tulkitseen siten, että Mikael menee paikkaan, jossa koko elämä on toisin kuin siinä maailmassa, josta hän lähti. Loppu jättää useita avoimia kysymyksiä siitä, voisivatko asiat olla paremmin jossakin toisaalla. Myös EPEV antaa tähän tematiikkaan oman vihjeensä, kun Mikael lukee Pessille ääneen Yrjö Kokon Pessiä ja Illusiaa:

Illusia ei unohtanut tätä yötä koskaan. Edellisenä päivänä hän oli menettänyt siipensä ja huomannut, että hänen nyt oli pakko elää tästä lähtien maan päällä. Elämä täällä ei ollut enää hänelle enää kuin lapsille kuvakirja, jota katsotaan niin kauan kuin se huvittaa ja sitten heitetään pois. Hän tiesi, että hänen oli elettävä tämä kirja, ja nyt hän aavisti, että kirjassa oli jotakin pelottavan voimakasta, että sen kuvien värit hehkuivat yölläkin, jolloin Pohjolan hämärä laskeutui niitä tasoittamaan. (EPEV, 161)

Lainaus viittaa Mikaelin Pessiä kohtaan tuntemaan seksuaaliseen vetovoimaan. Vertauskuvallisesti Mikael rinnastaa itsensä lukemansa sadun Illusiaan. Hän tuntee Pessiä kohtaan ”jotakin pelottavan voimakasta”. Samalla Mikael ymmärtää, että hänen on myös otettava uudenlainen vastuu omasta elämästään, aivan kuten Illusiinkin. Samalla lainaus myös pohtii tämän maailman ja mahdollisen toisen maailman tematiikkaa. Mikael on pakotettu jättämään nykyinen elämänsä ja lähtemään Pessin maailmaan ja tällä ratkaisulla ja sen taustatekijöillä EPEV asettaa kysymyksen siitä, onko lajiyksilön vahvuuteen perustuva hierarkkinen järjestys parempi tai tasa-arvoisempi kuin meidän maailmamme. Tasa-arvoisempi tuo toinen, peikkojen maailma ei varmaankaan ole, se ilmenee urospeikkojen uhkaavasta ja määräilevästä käyttäytymisestä. Mutta valta-asema määrittyy rehellisemmin keinoin, koon ja iän perusteella, ei kuten Mikaelin ja Martesin mainosmaailmassa, jossa raha ratkaisee ja voittaja on se, joka pystyy huijaamaan toista paremmin. Peikot kuvataan rehellisinä vastakohtaksi Mikaelin ystäville. Mikael pystyy olemaan peikon seurassa aito, oikea ihminen, koska eläimet eivät

osaa valehdella. Sen sijaan romaanin kuvaamassa ihmisten maailmassa, meidän maailmassamme Mikael joutuu koko ajan salailemaan, valehtelemaan ja piileskelemään.

Romaanin useassa taustatestissä vihjataan vaihdokkaaseen:

SELMA LAGERLÖF: VAIHDOKAS. KOKOELMASTA PEIKKOJA JA IHMISIÄ, SUOM. HELMI KROHN, 1915

'En ymmärrä, mitä ruokaa vaihdokkaalle pitäis antaa', sanoi vaimo kerran miehelleen. 'Se ei syö, mitä sen eteen asettaa.' – 'Onko se kumma,' tokaisi mies. 'Etkö ole kuullut että peikot syövät vain sammakoita ja hiiriä?' – 'Mutta et suinkaan vaadi minua pyydystämään sille lammikosta sammakoita?' – 'En tietenkään. Paras olisi antaa sen kuolla nälkään.' (EPEV, 52)

Esimerkkitekstissä peikkoa kutsutaan vaihdokkaaksi. Toisaalta teksti kertoo samaa tarinaa kuin EPEV, kun Mikael yrittää selvittää, mitä peikot syövät. Hänen on ostettava Pessille marsuja yms. pieneläimiä eläinkaupoista, jotta se ei kuolisi nälkään.

Sitaatti ”VARASTETTU ISOÄITI JA MUITA KAUPUNKILEGENDOJA TOIM. LEEA VIRTANEN, 1987” (EPEV, 101) kertoo perheen äidistä, joka oli laittanut vauvansa vaunuissa ulos nukkumaan. Laittaessaan ruokaa äiti unohti tarkkailla lastaan ikkunasta ja mennessään noutamaan lastaan vaunuissa ei ollutkaan vauvaa vaan vastasyntynyt peikon poikanen. Vauvaa ei koskaan löydetty. (EPEV, 101)²³ Tämä fiktiivinen sitaatti tuo vaihdokasajatuksen myös nykypäivään, ei vain vanhoihin satuihin ja tarinoihin. Kaupunkilegendat ovat nykypäivän kansanperinnettä. ”Kertomuslaji, jota kutsutaan moderneiksi tarinoiksi, urbaanihuikuiksi tai kaupunkitarinoiksi merkitsee sitä, että kyseessä on todeksi uskottu, mutta sittemmin paikkansapitämättömäksi osoittautuva kertomus” (Virtanen 1993, 13). Tarinat eivät aina liiku ainoastaan urbaanissa ympäristössä, vaan myös maaseudulla, eivätkä aiheet aina ole uusia ja moderneja, vaan usein vanha aihe on saanut uuden muodon (ibid). Niinpä Sinisalon vaihdokas-aihelma istuu kaupunkilegendojen joukkoon mainiosti.

²³ Teoksessa Virtanen, Leea 1993: *Varastettu isoäiti. Vanhoja ja uusia kaupunkitarinoita*, ei kyseisen sitaatin kertomaa tarinaa ole.

Peikko on tärkeää tuoda myös nykyperinteeseen, jotta vaihtoehtohistoria rakentuu muka uskottavasti. Romaanin lopussa Mikael itsekin kutsuu Pessiä vaihdokkaaksi:

/--/ voi miten linnunluinen pieni peikkoni vieläkin on, voi miten kevyt ja hoikka, paljon kasvanut mutta edelleen niin samanlainen kuin puoli vuotta sitten kun elämäni muuttui ja päästin asuntooni vaihdokkaan. (EPEV, 249)

Vaihdokas liittyy myös romaanin avoimeen loppuun vihjaamalla siihen, ettei Mikael luultavasti enää palaa peikkojen luolasta. Näin romaani antaa etukäteen monia, jotta avointa loppua on helpompi ymmärtää.

ANNI SWAN: SILKINHIENO JA PEIKOT, 1933

'Peikon luolasta ei ikinä pääse pois, ken on juonut peikkojen maljasta mettä.'

Sorja huusi kauhusta nähdessään molemmat rumilukset.

'Älä pelkää', kuiskasi nuori peikko. 'Sinulle ei mitään pahaa tapahdu.' Hän katseli tyttöä pyytäen: 'Jää tänne, minä olen ainoa peikkojen väestä, joka kaipaen ja ikävöin kuin ihmiset. Kun olin pieni, vaihtoiti äitini minut ihmislapseen. Hän tahtoi, että minusta olisi tullut ihmisten kaltainen taidossa ja viisaudessa. Mutta isäni ei kärsinyt ihmisiä. Hän nouti minut takaisin ja vei lapsen pois minun sijastani. Mutta minä olin kuitenkin seitsemän päivää ja seitsemän yötä maannut ihmislapsen kehossa ja kuunnellut ihmisäidin kehtolauluja. Sen jälkeen minussa on vain puolet peikkoa, toinen puoli ikävöi takaisin ihmisten luo.' (EPEV, 255)

Silkinhieno ja peikot avaa osaltaan lopun merkitystä. Vaihdokas eli Pessi haluaa Mikaelin mukaansa, mutta toisaalta myös Mikael on niin kiintynyt peikkoonsa, ettei enää koe voivansa elää ilman sitä.

EPEV:ssä auktoriteetti ja valta vaikuttavat sekä ihmisten välisissä suhteissa että ihmisen ja peikon välisessä suhteessa. Romaani esittää symbolisesti, kuinka ihminen kuvittelee olevansa maailman valtias ja hallitsevansa sitä kuvaamalla Mikaelin ja Pessin elämää kerrostalossa. Lopussa Mikael ja Pessi ovat paenneet metsään. Siellä he kohtaavat peikkoja, jotka ovat saaneet asevarikoilta ryöstämällä itselleen aseita.

Se heilauttaa kiväärin piippua eleellä, joka on huvittavan tuttu elokuvista ja kuitenkin kylmäävän vieras, kun sen tekee –

Eläin.

Eläin?

Mutta viesti on selvä. Me menemme nyt, ja minä olen vanki. (EPEV, 263)

Aseistettu peikko symboloi sitä kauhukuvaa, jossa luonto asettuikin ihmisen yläpuolelle. Aiheesta annetaan juonen tasolla muitakin vihjeitä. Ecke kertoo Mikaelille sienistä, jotka kasvavat tiskipöydän lastulevystä:

Irvistän. 'Toihan on kuin pätkä jostakin surrealistisesta elokuvasta.'

'Peter Greenawayta, selvästi. Uusi mestariteos *Luonto iskee takaisin*. Kertomus siitä kuinka villi metsä ujuttautuu salavihkaa paha-aavistamattomien urbaanieläjien puhtoiseen elämään. Seuraavaksi perheenäidin tamponiaskista löytyy kuusenkäpy.' (EPEV, 130)

Intertekstuaalinen yhteys avautuu henkilönimen kautta. Peter Greenaway (mm. *Kokki, varas, vaimo ja rakastaja, Prosperon kirjat, The Pillow Book*) on postmoderniksi luokiteltu elokuvaohjaaja, muusikko ja kuvataiteilija. Greenawayn elokuvat ovat tyypillisesti monikerroksisia ja moniaalle haarovia kuten EPEV:kin. Greenawayn laaja intertekstuaalinen aines viittaa maalaustaiteeseen ja kirjallisuuteen. Hänen elokuvansa ovat yleensä monimutkaisia ja fragmentaarisia. Usein Greenaway ottaa kantaa päivänpolttaviin kysymyksiin, ihmisyyteen, luontoon ja kulttuuriin.

Romaanissa teeman käsittely jatkuu, kun Spiderman analysoi vakavammin ihmisyyttä ja ihmistä luomakunnan herrana sekä pohtii meneillään olevaa murrosta:

Määrittelyyn tarvitaan aina vastakohta' /--/ 'jos määritellään sana 'normaali', niin pitää myös määritellä 'epänormaali'. Jos määritellään 'ihmisyyttä', niin pitää määritellä mitä ihmisyyttä *ei* ole. /--/ ja siksi niiden pitää olla sitä mitä ne on, sellaisia miksi me ollaan ne määritelty, ihmisen omaisuutta, ja ihminen on tietysti luomakunnan herra. /--/ (EPEV, 217-218)

Mutta nyt on jokin samanlainen murros tapahtumassa kuin silloin, kun ihminen ensi kertaa koetti työntää peikot pois niiden omilta alueilta.

Se on tapahtumassa.

Ne tulevat takaisin ja alkavat pyrkiä samaan kuin siihen aikaan josta sadut kertovat /--/ Ne tulevat takaisin, ja roskalaatikot ja kaatopaikat ovat niiden uusia uhrikiviä.

Ne ovat tulossa, koska niiden on pakko. Tehometsätalous ja saasteet ja riistan väheneminen ovat ajaneet ne nurkkaan.

Ilmaston lämpeneminen. /--/

Ne tulevat takaisin ja tekevät saman kuin varpuset ja pulut ja rotat ovat jo tehneet, asuvat kohabitaatiossa meidän kanssamme, halusimme tai emme. Ne syövät mitä meiltä jää yli, varastelevatkin vähäsen ja nukkuvat hylkäämissämme rakennuksissa. Käyvä trulleina navetoissa niin kuin perinteeseen kuuluu. Ne puskevat oman reviiirinsä meidän alueellemme, pikkuhiljaa niin että me emme edes huomaa ennen kuin ne jo ovat keskellämme.

Toivottavasti ne tyytyvät siihen. (EPEV, 257-258)

Romaani antaa edellä esitettyjen suorien kommenttien lisäksi luontoteemastaan vihjeitä kielikuvien avulla:

Olen lukinnut sen tänne, olen koettanut vangita palasen metsää, ja nyt metsä on vanginnut minut. (EPEV, 163)

Lainauksen sisältämä merkitys yhdistyy lukijan mielessä tietoisuuteen siitä, mitä kaikkea metsän vangitseminen saattaa kantaa sisällään. Lukijalle avautuu uhkakuva siitä, mitä todella tapahtuu laajemmassa kontekstissa ihmisen yrittäessä pakottaa luontoa käyttöönsä. Tällöin tarinan peikko ja se, että Mikael pitää sitä asunnossaan, vertautuu ihmisen haluun hallita luontoa ja sen mahdollisiin vaikutuksiin. Romaani rakentaa vaihtoehtohistoriaa, toista todellisuutta, jonka tarkoituksena on tuoda käsiteltävät ongelmat esiin. Se myös esittää uhkakuvia siitä, kuinka ihmisellä on omaa etuaan tavoitellessaan tapana valjastaa luonto käyttöönsä:

Noilla feromoneilla voisi muuten tehdä omaisuuden. Kolossaalisen omaisuuden. Onneksi kukaan ei tajua sitä. Et sinäkään. /--/

Minä kuvittelen mielessäni trollitarhojen rivistöjä jossakin Pohjanmaalla, noita mustia notkeita metsän salamanvälähdyksiä kanaverkon kammitsoimina, ja niitä mahdollisimman vastenmielisiä tapoja joilla niiden rauhasista lypettäisiin joka ainoa homoeroottinen molekyyli, ja suljen oven, ja vedän syvään keuhkoihini rapun kostean kiven ja kuolleen kahvin hajua. (EPEV, 200)

Myös implisiittisemmin intertekstuaalisella tasolla avautuu laajempi kokonaisuus tähän teemaan. Spidermanin kanssa aiheesta keskustelelee nainen, joka huomauttaa:

En mä sitä tarkoita. Vaan sitä, että me ei tunnusteta simpanssia ihmiseksi ennen kuin se nousee kapinaan. (EPEV, 218)

Simpanssiin vihjaaminen tuo intertekstuaalisen yhteyden Peter Høegin romaaniin *Nainen ja apina* (1996), jossa tapahtumat on sijoitettu nykyhetken Lontooseen. Romaanin ”nainen” on englantilaisen eläintieteilijän ja eläintarhan johtajan tanskalaissyntyinen vaimo Madeleine ja ”apina” taas on Erasmus, simpanssi jossa on oudon ihmismäisiä piirteitä. Se on salakuljetettu Englantiin ja päätynyt Madeleinen miehen koekaniiniksi. Madeleine kiinnostuu Erasmuksesta ja vapauttaa tämän. He pakenevat yhdessä Pohjois-Englannissa sijaitsevaan eläinpuistoon. Heidän välilleen kehittyy rakkaussuhde ja Erasmus oppii puhumaan englantia. Lopuksi he palaavat Lontooseen, missä Erasmus aiheuttaa koko kansakunnan identiteettiä järjestyttävän skandaalin uuden eläintarhan avajaisissa.

Avajaisiin on kokoontunut koko Lontoon valtaapitävät ja Erasmuksen johdolla sieltä täältä yleisön joukosta nousee seisaalleen niin Lontoon yliopiston dekaani kuin maatalousministeriön virkamiehiäkin. He paljastavat itsensä apinoiksi ja osoittavat, kuinka he ovat tulleet auttamaan ihmistä, pelastamaan ihmisen luonnonkatastrofilta, mutta joutuvat lähtemään, koska ihminen ei ole ottanut heitä ja heidän varoituksiaan vakavasti. Romanissa simpanssi on ihmistä älykkäämpi ja ymmärtää ihmistä paremmin, mitä luonnolle ja maapallolle tapahtuu, jos nykyinen riistäminen jatkuu entisellään. Samalla se hälventää rajaa ihmisen ja eläimen välillä:

Yhden asian pyydän silti teitä muistamaan siihen asti. Ja se on, miten vaikeata on tietää missä meidän kunkin sisällä loppuu se, mitä te sanotte ihmiseksi ja alkaa se, mitä te sanotte eläimeksi. (Høeg 1996, 262)

Myös Sinisalo haluaa EPEV:llä hälventää tuota rajaa. Hän sanoo haluavansa ”kyseenalaistaa luonnonjärjestyksen, jossa ihminen on anastanut itselleen oikeuden luomakunnan ylimpänä olentona. Kuitenkin merkityt reviirit ihmisten ja eläinten välillä ovat lopultakin hyvin hauraita, häilyviä. Kun pintaa vähän raaputtaa, ihmisen sisältä paljastuu eläin.” (Sinisalo/Valtonen, 2000) ”Nyt kun elämä

Suomessa on turvallista ja itsestään selvää, pitäisi alkaa kyseenalaistaa vakiintuneita käsityksiä asioista. Ihmisen luontosuhde on käynyt siten itsestään selväksi, että juuri kukaan ei kyseenalaista sen perusteita. Jotta lukija pystyisi käsittelemään luontosuhdettaan uudesta näkökulmasta, halusin tarinaani fiktiivisen elementin peikot.” (Sinisalo/Ravi, 2000)

5.2 Vaihtoehto historialle

Sen lisäksi, että sitaatit käyvät jatkuvaa dialogia juonen ja sen teemojen kanssa, niiden yksi tehtävä on sitoa romaani kirjallisuuskanoonin. Mm. Eino Leinon *Helkavirret* (EPEV, 139-141), Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* (EPEV, 172-173, 252), *Tuntematon sotilas* (EPEV, 167-168) sekä useat jo aiemmin esiteltyt sitaatit luovat kiinteän yhteyden EPEV:n ja aikaisempien teosten kanssa ja käymänsä dialogin avulla todistavat omalla osuudellaan peikon olemassaoloa.

/--/
 Mutta ihmiset sanoivat:
 ”Tuo on peikko mielipuoli,
 vanki valkeuden ijäisen,
 itse poikia pimeyden,
 päivän virttä vierittävi!”
 /--/ (EPEV, 141)

Esimerkissäni sitaatti ’Pimeän peikko’ Leinon *Helkavirsistä* kanonisoi peikon lukijan mielessä kirjallisen korkeakulttuurin kautta nykyhetken ulottuvaksi jatkumoksi ja antaa peikolle arvon. *Helkavirsistä* todellakin löytyy kyseinen runo, jota ei ole tarvinnut muuttaa. *Helkavirsien* takaa nousee kansalliseepoksemme *Kalevala* ja näiden kulttuurimme tärkeiden virstanpylväiden avulla tuotetaan lukijalle illuusio arvostuksesta, jota peikko kirjallisuudessamme nauttii. EPEV:ssä tuotetaan ajatus, että koska nämä kirjallisuutemme kulmakivet ovat kelpuuttaneet peikon, sen on oltava merkittävä. Muita suorina lainauksia Suomen kansalliskirjallisuudesta romaanissa ovat mm katkelma Aleksis Kiven romaanista

Seitsemän veljestä (EPEV, 252), jossa peikko rinnastetaan aluksi vaarallisiin petoihin ja laajennetaan käsittämään isänmaallisia ja maailmanlaajuisia uhkia.

Juhani: ahdistimme karhua, vaarallista petoa, joka pian nykistää niin teidät kuin teidän härkännekin. Raatelevan kontion tapoimme ja niinpä teimme isänmaallemme suuren, yhteisen hyödyn. Eikö tämä ole yhteinen hyöty: penssata pedot, peikot ja perkeleet maailmasta pois? (EPEV, 252)

Kaikki kirjallisuutemme merkkiteokset eivät kuitenkaan sisällä peikkoa, kuten jo aiemmin on tullut ilmi. Esimerkiksi katkelmaan Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* EPEV:ssä on lisätty viittauksia peikkoon:

- Elä, elä...Lapin noitajuttuja. Niitä kuulee. Ryssältä kun miehet loppuu niin ne kuulemma pyydystävät peikon, panevat asepuvun päälle ja päästävät länttä kohti. Semmoinen kun tulee vastaan niin että viita rytisee niin siinä...siinähan sitä on, ihmettä pohjolassa.
- Vaan kuka sitä on pohjolasta? sanoi Määttä. – Olen sitä minäkin senverta korkialta että siellä rietta on kotieläin. /--/ (EPEV, 167-168)

Todellisuudessa Väinö Linna kirjoittaa näin:

- Elä, elä...Lapin noitajuttuja. siellähän niitä nyt ihmeitä on, pohjolassa. – Olen sitä minäkin senverta korkialta että kahvikin keitetään revontulilla. (Linna 1956, 281)

Peikon olemassaolon todistamisen ja vaihtoehtohistorian rakentamisen lisäksi tällä lisäyksellä on myös temaattinen merkitys. Temaattisen yhteyden sitaatti muodostaa, kun *Tuntemattomasta Sotilasta* tarkastelee laajemmin. Toisaalla *Tuntemattomassa sotilaassa* Väinö Linna kirjoittaa:

- Ei sieltä kuule lopu miehet. Kyllä siellä riittää mies ja tavara. /--/ Jos miehet loppuu niin sieltä lähtee viisitoistamiljoonaa naissotilasta. Siellä on koulutettu kaikki; vanhat ämmäkin. (Linna 1956, 205)

EPEV:ssä on yhdistetty nämä *Tuntemattoman sotilaan* kohdat vaihtamalla peikko naisen tilalle. Tässä yhdistyy ajatus toiseudesta, jolloin toisena pidetyn naisen paikalle voi asettaa toiseutta edustavan peikon. Pääasia on, että ajatus toiseudesta säilyy.

Muunnelluilla taustateksteillä Sinisalo on halunnut ”luoda uuden todellisuuden, jossa peikkoja oikeasti on. Siihen todellisuuteen kuuluu ilman muuta se, että peikot ovat vahvemmin esillä kansalliskirjallisuudessamme (joka siis samalla on tuon uuden todellisuuden kansalliskirjallisuutta). Peikon vertaaminen ryssään pohjaa siitä, että peikon myyttiseen hahmoon on projisoitu tässä omassa aidossa kulttuurissammekin paljon erilaisia vihollisuuden, pahuuden, toiseuden, ilkeyden ja tyhmänoveluuden attribuutteja, joita nykyään projisoidaan esim. maahanmuuttajiin”. (Sinisalo 3.4.2002)

Sitaatit on valittu teksteistä, joilla on auktoritatiivista ja kanonisoitua uskottavuutta. Lisäämällä teksteihin katkelmia peikoista, EPEV oikeuttaa peikon tuomisen tarinaan, vetoamalla siihen, että muutkin ovat tuoneet. Tarkkaavainen ja viitseliäs lukija tosin tunnistaa muutokset. Vaikka sitaatteja ei olisi muunneltukaan, uudessa ympäristössä ne saavat uuden muodon. Keskeistä taustateksteissä on ajatus vuoropuhelusta. Sen lisäksi että teksti käy dialogia tradition kanssa se käy sitä myös oman aikansa kirjallisuuden ja kirjallisuuskeskustelun kanssa. Tämän kautta avautuu näkökulma siihen, mitä vastaan ja minkä puolesta teoksessa polemisoidaan. Toiseuden kohtaaminen, alistaminen ja valta, puhutaanpa sitten ihmisestä tai luonnosta, ovat niitä asioita, joita EPEV haluaa tuoda esiin. Sitaattien avulla se sekä nostaa teemoja valoon että etäännyttää niitä.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa olen tuonut esiin oman subjektiivisen lukukokemukseni ja sen avulla esittänyt tavan lukea. Lukutapani tuo esiin laajan intertekstuaalisen kudoksen, joka EPEV:stä avautuu.

Tutkimukseni lähtökohdiksi asetin seuraavat kysymykset: Mikä peikko on ja miksi romaanissa on tällainen fiktiivinen olento? Mikä sen merkitys romaanin kokonaismerkityksen kannalta on? Tutkin peikkoa sanana, sen sivumerkitysten ja etymologian avulla. Edetessäni tutkin myös sitä, miten peikosta koetetaan tehdä uskottava.

Peikko johdatti minut tutkimaan sitaatteja. Lähdin liikkeelle ajatuksesta, jonka perusteella EPEV:ssä sitaateilla on jokin erityinen merkitys, koska ne eivät ole anonyymejä, vaan ne on kirjoitettu näkyviin. Huomasin, että peikko on lisätty joihinkin sitaatteihin, joissa sitä ei alun perin ole. Miksi näin on tehty? Sitaattien tarkempi tarkastelu paljasti, että osa niistä on autenttisia lainauksia, osa osittain muunneltuja ja osa kokonaan fiktiivisiä. Mikä sitaattien tehtävä romaanissa on? Miksi lainattua materiaalia on tuotu romaaniin niin runsaasti?

Peikon merkitys avautui etymologisen tutkimuksen ja perinteentutkimuksen kautta. Peikko kuvastaa jotakin pahaa, uhkaavaa, pelottavaa. Tutkimukseni kaksi juonetta kietoutuivat yhteen: sitaatit ovat samalla tutkielma peikon mytologiasta.

Sitaatit vihjaavat juonen tuleviin tapahtumiin ja vahvistavat tapahtumiin liittyvää tunnelmaa. Esimerkiksi sivulla 171 oleva vanha runo kolmesta veljeksestä vihjaa tulevaan. Toisaalla esimerkiksi sivulla 267 oleva ”Uno Harvan *Suomalaisten muinaisuusko*, 1933”, jossa puhutaan metsänpeittoon joutumisesta selittää romaanin avoimen lopun merkitystä.

Romaanin henkilöiden sekä Stalker-farkkumerkin nimet toimivat avaimina laajaan intertekstuaaliseen kenttään. Ne tuovat esiin niin *Raamatun*, taiteen ja kuvallisuuden kuin vahvistavat romaanin analogiasuhdetta Yrjö Kokon *Pessiin ja Illusiaan*. Analogiasuhde antaa vihjeitä eläinsymboliikan kautta mm. henkilöiden luonteesta ja tavasta toimia, sekä osaltaan myös vihjaa juonen

tapautumiin. Myös Reino Helismaan *Päivänsäde ja menninkäinen* –laulun sanat muodostavat analogiasuhteen EPEV:hen. Laulun säkeet ovat EPEV:n lukujen otsikoita. Tarkastelin myös implisiittisiä intertekstektejä, joita EPEV tuo esiin esimerkiksi viittaamalla nimellä (Arkadi ja Boris Strugatski: *Stalker*) tai teeman tasolla (Peter Høeg: *Nainen ja apina*).

Sitaattien yksi tehtävä on kuvata ihmisen tiedonhakuprosessia, jota myös EPEV rakenteensa kautta kuvaa. Kuten romaani, myös ihmisen tiedonhakuprosessi koostuu pienistä osasista, fragmenteista, jotka yhdessä muodostavat pala palalta kokonaisuuden, käsityksen käsiteltävästä aiheesta, tässä tapauksessa tarkasteltavasta oudosta oliosta, jonka kukaan ei usko olevan totta.

Tiedonhaun kuvaamisella romaani kritisoi tieteellisen tiedon ylivaltaa sekä ihmisten sokeata uskoa siihen. Peikkoa ei pidetä itsestäänselvyytenä romaanissakaan, vaan päähenkilö etsii siitä tietoa, koska hämmästyy itsekin sen olemassaoloa ja etenkin eksymistä kaupunkiin. Muut romaanihenkilöistä epäilevät sen olemassaoloa. Toisaalta tiedonhakuprosessi kuvastaa sitä osittain kaoottista ja sirpaleista yhteiskuntaa, jossa elämme. Romaani pyrkii täten muodostamansa kritiikin kautta siihen, että lukija ehkä ottaisi tietoa kriittisemmin ja analysoivammin vastaan. Toisaalta tiedonhakuprosessi kuvaa myös sitä, että ihminen uskoo lopulta siihen mihin haluaa uskoa.

Sitaattien yksi tehtävä on todellistaa peikko ja tehdä siitä uskottava. Tieteellisten sitaattien, mytologian ja muinaisuskon, sekä erilaisten legendojen, kertomusten ja tarinoiden avulla romaani rakentaa maailman, jossa peikkoja oikeasti on olemassa. Sitaatit tuovat esiin kotimaisen kirjallisuutemme klassikot jatkumona *Kalevalasta Helkavirsiin* ja *Seitsemästä veljeksestä Tuntemattomaan sotilaaseen*. Huomiota herättävää sitaateissa on se, että osaa niistä on muuteltu. Peikko on lisätty sinne, missä sitä ei alun perin ole ollut. Näiden muutosten tarkoituksena on ollut muodostaa vaihtoehtohistoria eli uusi historia, joka muuntaa sitä tunnettua historiaa jossa elämme. Osittain sen tarkoituksena on edelleen todellistaa peikko, ja jotta tämä onnistuisi, on myös peikon sisältävästä kulttuurista kirjoitettujen kirjojen todistettava peikon olemassaoloa.

Peikon todellistaminen romaanissa saa peikon toimimaan vieraannuttavana efektinä, jolloin lähestytään romaanin teemoja siten, että

voidaan nostaa esiin arkojakin aiheita, kuten esimerkiksi marginaaliset ihmisryhmät, joihin romaanin kuvaamat homoseksuaalit kuuluvat. Tämä marginaalien kuvaaminen johdattaa syvemmälle toiseuden tematiikkaan. Toiseutta tarkastellaan mm. näyttämällä peikko erilaisten sitaattien ja romaanin henkilöiden käyttämien ilmaisujen kautta pahan ja pelottavan symbolina. Myös toiseuden tematiikka on oma intertekstuaalinen kerroksensa, joka laajenee moniin ajattelijoihin, teorioihin ja tutkimussuuntauksiin.

Tarinan aktuaalinen maailma on homoseksuaalien maailma, tarinan normaali maailma. Se asettuu normaaliksi sekä henkilöiden että peikon kautta. Peikko edustaa myös villiä luontoa. Peikon reviirin laajentumisen kautta, niiden ilmestyessä ihmisten alueille, esitetään kysymys, entä jos ihminen ei olisikaan enää turvassa luonnolta.

Vaihtoehtohistorian tarkoituksena on esittää vaihtoehtoinen malli nykyiselle kulttuurille, yhteiskunnalle ja elämäntavalle. Näin polemisoidaan nykyinen tapamme elää ja nostetaan tästä elämäntavasta esiin esimerkiksi se, että tuhoamme luontoa välittämättä seurauksista. Välinpitämättömyyttä luontoa kohtaan romaani koettaa torjua esittämällä uhan, kuvitellun tarinan siitä, jos luonto ikään kuin iskeekin takaisin ja ihminen menettää asemansa luonnon valtiaana, joka on saanut toimia täällä vapaasti, omaa näennäistä etuaan ajaen.

Vallankäytön tematiikka ja sitä kautta luonnon ja ihmisen suhde sekä toiseuden moninainen problematiikka ovat niitä laajoja teemoja, joita romaani nostaa esiin. Se pohtii toiseuden kohtaamisen ikuista ongelmallisuutta niin peikon, henkilöhahmojen kuin homoseksuaalisuudenkin avulla. Ihmissuhteiden kuvaus syventää tätä teemaa vallankäytön kautta.

Yksi tarinan tarkoituksista on osoittaa lukijalle, että myös valtakulttuurin toisina pitämät ihmiset ovat samalla tavalla tuntevia ja ajattelevia ihmisiä kuin muutkin. Romaani pyrkii siihen, että lukija kohtaisi romaanin henkilöt toisina ja ymmärtäisi heidän toiseuttaan. Täten romaanin luettuaan lukija ehkä ymmärtäisi omassa todellisuudessaan paremmin toista ihmistä.

Jatkotutkimuksessa subjektiivista otetta lukemiseen voisi liittää laajemmin mm. Roland Barthesin²⁴ teoriaan erilaisista lukutavoista, jossa teksti

²⁴ Teoria esitellään Barthesin teoksessa *S/Z* vuodelta 1970.

jaetaan jaksoihin eli lekseemeihin ja niitä tarkastellaan viiden erilaisen koodin avulla. Koodien avulla lukija tulkitsee tekstin rakenteita ja merkityksiä. Oman tulkintani lisäksi aihetta voisi tarkastella laajemman reseptioesteettisen metodologian valossa. Näin olisi mahdollista esittää myös muita mahdollisia lukutapoja ja tutkia erilaisten lukutapojen merkitystä kirjallisuuden vastaanottoon ja tutkimukseen.

Illusian kertomus oli mielestäni ihmeellinen. Se oli kokoonpantu pienen pienistä kiteistä, jotka aluksi olivat läpikuultavia, sitten voimistuivat ja hehkuivat eri väreille. Kiteet yhtyivät, ja niistä muodostui kokonaisuus, kuin jää ...

Yrjö Kokko: Pessi ja Illusia, 1944, 13

LÄHTEET:

Primaarilähde:

Sinisalo, Johanna, 2000: *Ennen päivänlaskua ei voi*, Helsinki: Tammi

Kaunokirjallisuus:

Chatwin, Bruce 1988: *Näkymättömät polut*. Suom. Tamminen Leena. Helsinki: Tammi. Englanninkielinen alkuteos 1987 *The songlines*.

Christie, Agatha 1999: *Kymmenen pientä neekeripoikaa*. Suom. Varho, Helka. Helsinki: WSOY. Englanninkielinen alkuteos 1939 *Ten little niggers*.

Høeg, Peter 1996. *Nainen ja apina*. Suom. Talvio-Jaatinen, Pirkko. Helsinki: Tammi. Tanskankielinen alkuteos 1996 *Kvinden og aben*. Kobenhavn: Munksgaard / Rosinante.

Kivi, Aleksis 1993 (1870): *Seitsemän veljestä*. Helsinki: Otava.

Kokko, Yrjö 1944: *Pessi ja Illusia*. Helsinki: WSOY.

Leino, Eino 1962 (1903/1916): *Helkavirsiä. Ensimmäinen ja toinen sarja*. Helsinki: Otava.

Linna, Väinö 1956 (1954): *Tuntematon sotilas*. Helsinki: WSOY.

Lönrot, Elias 1995 (1849): *Kalevala*. Helsinki: SKS

Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen piipiaseura.

Strugatski, Arkadi & Boris 1987: *Stalker. Huviretki tienpientareelle*. Suom. Adrian, Esa. Helsinki: WSOY. Venäjänkielinen alkuteos 1972 *Piknik na abotshine*.

Swan, Anni, 1991(1933): *Anni Swanin sadut*. Helsinki: WSOY

Sekundaarilähteet:

Bahtin, Mihail 1979: *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suom. Kyhälä-Juntunen, Kerttu & Airola, Veikko. Venäjänkielinen alkuteos 1975: *Voprosi literat i estetiki*. Moskova: Kustannusliike Progress

Bahtin, Mihail 1991: *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Nieminen, Paula & Laine, Tapani. Venäjänkielinen alkuteos 1963: *Problemy poetiki Dostojevskogo*, Moskova: Kustannus Oy Orient Express.

Barthes, Roland 1993: *Tekijän kuolema tekstin syntymä*. Suom. Rojola, Lea & Thorel, Pirjo. Tampere: Vastapaino. Ransk. alkuteos 1968: *Le degré zéro de l'écriture*. Paris: Seuil.

Brecht, Bertolt 1991: *Kirjoituksia teatterista*. Suom. Kolehmainen, Anja & Paalanen, Rauni & Valle, Outi. Helsinki: VAPK-kustannus. Saks. alkuteos *Schriften uber theater; herausgegeben von Werner Hecht, Henschelverlag*.

Buber, Martin 1999: *Minä ja sinä*. Suom. Pietilä, Jukka. Helsinki: WSOY. Saks. alkuteos 1923: *Ich und Du*.

Eagleton, Terry 1997: *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. 2. uudistettu painos. Suom. Lehtonen, Mikko & al. Tampere: Vastapaino. Engl. alkuteos 1983, 1996: *Literary theory. An itroduction*. London: Basil Blackwell Ltd.

Fiske, John 1992: *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Suom. Pietilä, Veikko. Tampere: Vastapaino. Engl. alkuteos 1990: *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge.

Fiske, John 1987: *Television culture*. London: Routledge.

Fornäs, Johan 1995: *Cultural Theory and Late Modernity*. London: Sage.

Frow, John 1990: "Intertextuality and ontology". Teoksessa. Worton, Michael & Still, Judith 1990: *Intertextuality: Theories and Practices*. Manchester: Manchester University Press.

Genette, Gérard 1982: *Palimpsestes. La littérature au second degre*. Paris: Seuil.

Genette, Gérard 1987: *Seuils*. Paris: Seuil.

Haavio, Martti 1967: *Suomalainen mytologia*. Helsinki: WSOY.

Harva, Uno 1944: *Suomalaisten muinaisusko*. Helsinki: WSOY.

Heinonen, Jorma 2000: "Metsien peikkoja on oikeasti olemassa". *Keskisuomalainen* 5.12.2000 Kulttuuri / näkökulma.

Häkkinen, Kaisa (toim.) 1987: *Etymologinen sanakirja*. Nykysuomen sanakirja 6, Helsinki: WSOY.

Itkonen, Erkki & Kulonen, Ulla-Maija 1992: *Suomen sanojen alkuperä, etymologinen sanakirja 1-3*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kantokorpi, Mervi (toim.) 1995: *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Helsinki: Helsingin yliopiston lahden tutkimus ja koulutuskeskus.

Kemppinen, Iivar 1960: *Suomalainen mytologia*. Helsinki: Kirja-mono Oy.

Kivelä, Marjut 1990: *Peikot*. (kuv. Launis, Mika) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koski, Mauno 1970: *Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue*. Semanttinen tutkimus 2. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 7.

Koskimies, A. V. & Itkonen, T. I. 1978: *Inarinlappalaista kansantietoutta*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen seura.

Kristeva, Julia 1969/1980: "Word, Dialogue and Novel". Teoksessa Leon S. Roudiez (toim.): *Desire and language. A semiotic approach to literary and art.* New York: Columbia University Press.

Kristeva, Julia 1993: *Puhuva subjekti: tekstejä 1967-1993*. Suom. Sivenius, Pia & al. Helsinki: Gaudeamus.

Lacan, Jacques, 1953: "Some reflections on the ego". *International journal of Psycho-analysis* 34, 11-17.

Lahdelma, Tuomo 1982: "Subtekstisyys." Teoksessa Palm, Matti et al. (toim.) 1982: *Kirjallisuus ja tiede. Juhlakirja professori emeritus Aatos Ojalalle*. Jyväskylä Studies in Arts 17. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lehtonen, Mikko 1996: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko 1998: *Tutkainta vastaan, Kulttuurin ja kirjallisuudentutkimuksen dialogeja*. Helsinki: SKS.

Lévinas, Emmanuel 1996a: *Etiikka ja äärettömyys. Keskusteluja Philippe Nemon kanssa*. Suom. Pönni, Antti. Tampere: Gaudeamus. Ransk. alkuteos 1982: *Ethique et infini*. Paris: Librairie Arthème Fayard et Radio-France.

Lévinas, Emmanuel 1996b: *Toisen jälki*. Suom. Pasanen, Outi. Tampere: Gaudeamus. Ransk. alkuteos 1982: *La trace de l'autre*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Liukkonen, Tero 2000: ”Peikko tuli taloon, kesyttämätön luonto tulee olohuoneeseen”. *Helsingin Sanomat* 15.8.2000 Kulttuuri / kirjat.

Lyytikäinen, Pirjo 1991: ”Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus.” teoksessa Viikari, Auli (toim.) 1991: *Intertekstuaalisuus*. Suuntia ja sovelluksia. Helsinki: SKS.

Lyytikäinen, Pirjo 1995: ”Muna vai kana. Erä tulkintapeliä Michael Riffaterren inspiroimana.” Teoksessa Kantokorpi, Mervi (toim.)1995: *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Helsinki: Helsingin yliopiston lähdän tutkimus ja koulutuskeskus.

Makkonen, Anna 1997: *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. Helsinki: SKS.

Montgomery, Martin & Durant, Alan & Fabb, Nigel & Furniss, Tom & Mills, Sarah 1992: *Ways of reading: advanced reading skills for students of English literature*. London: Routledge.

Mäyrä, Frans 2000: ”Peikkojen päivänousu – Johanna Sinisalon haastattelu”. *Portti*, 4/2000 s.95-96.

Nikula, Sanna 2000: ”Sinisalo avaa uusia todellisuuksia” *Helsingin Sanomat* 5.12.2000, Kulttuuri / Kirjat. s. 21.

Ranta, Elina 1996: *Haltijoitten mailla, maahisten majoissa: Maan metsän, veden ja vuoren väki*. Helsinki: WSOY. (kuvittanut Maija Ranta)

Ravi, Reetta 2000: ”Johanna Sinisalo esikoisromaanillaan Finlandia-voittajaksi”. *Keskisuomalainen* 5.12.2000 / Kulttuuri.

Ricoeur, Paul 1994: *Oneself as Another*. Chicago: The University of Chicago Press Ransk. alkuteos 1990: *Soi-même comme un autre*. Transl. by Kathleen Blamey. Paris: Seuil.

Rimmon-Kenan, Shlomith 1991: *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Viikari, Auli. Helsinki: SKS. Engl. alkuteos 1983: *Narrative Fiction. Contemporary Poetics*. London and New York: Methuen.

Semenzato, Camillo 1988: *Kuvataide kautta aikojen*. Suom. Taavitsainen-Petäjä, Leena & Coogan, Hertta. Ital. alkuteos *Tutta la pittura in 440 capolavori* 1985 Arnoldo Mondadori Editore S.p.A. Milano: Libri Illustrati Mondadori.

Siikala, Anna-Leena 1994: *Suomalainen samanismi - mielikuvien historiaa*. Helsinki: SKS.

Sisättö, Vesa 2001: ”Kun magiasta tuli tiedettä”. Helsingin Sanomat 2.5.2001 kulttuuri/kirjat.

Uusitalo, Simo 1990: ”Science fiction –palkinnoista.” Teoksessa Hinkkanen, Juhani & Ekholm, Kai 1990: *Science Fiction*, 239-253. Jyväskylä: Gummerus.

Valtonen, Anni 2000.”Kun pintaa raaputtaa, ihmisestä paljastuu eläin.” *Helsingin sanomat* 15.8.2000 Kulttuuri / kirjat.

Veivo, Harri 1995: ”Roland Barthes. Tutkijan vallattomuus”. Teoksessa Kantokorpi, Mervi (toim.)1995: *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*, 51-88. Helsinki: Helsingin yliopiston lahden tutkimus ja koulutuskeskus.

Viikari, Auli 1991(toim.): *Intertekstuaalisuus*. Suuntia ja sovelluksia. Helsinki: SKS.

Virtanen, Leea 1993: *Varastettu isoäiti. Vanhoja ja uusia kaupunkitarinoita*. Helsinki: Tammi.

Worton, Michael & Still, Judith 1990: *Intertextuality: Theories and Practices*. Manchester: Manchester University Press.

Painamattomat lähteet:

Lindholm, Björn 2000:<http://www.nalle.to/karhut/panda.html> 8.9.2002

Sinisalo, Johanna 1999: *Millaista scifiä kirjoitan ja miksi?* <http://www.uta.fi/laitokset/taide/kirjallisuus/scifi/kirjoittaminen.html>. 16.3.2001

Sinisalo, Johanna 28.3.2001, kirjallisuuskeskustelu Helsingin Kanneltalossa.

Sinisalo, Johanna 2002: Sähköpostiviesti 9.1.2002.

Sinisalo, Johanna 2002: Sähköpostiviesti 3.4.2002.